

Razvoj turizma u Africi

Balja, Mateja

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:456599>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-25**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
“Dr. Mijo Mirković”

MATEJA BALJA

RAZVOJ TURIZMA U AFRICI

Diplomski rad

Pula, 2016.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
“Dr. Mijo Mirković”

MATEJA BALJA

RAZVOJ TURIZMA U AFRICI

Diplomski rad

JMBAG: 0303013334, izvanredni student

Studijski smjer: Turizam i razvoj, izvanredni student

Predmet: Upravljanje razvojem turizma

Mentor: doc. dr. sc. Kristina Afrić Rakitovac

Pula, veljača 2016.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Mateja Balja, kandidat za magistra ekonomije ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

Mateja Balja

U Puli, 04.03., 2016 godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Mateja Balja dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom Razvoj turizma u Afici koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 04.03.2016 (datum)

Potpis Mateja Balja

SADRŽAJ

UVOD	1
1. TEMELJNA OBILJEŽJA AFRIKE	3
1.1. Građa i reljef	4
1.2. Klima	5
1.3. Jezik	6
1.4. Ekonomska obilježja	7
2. OGRANIČENJA I POTENCIJALI RAZVOJA TURIZMA U AFRICI	13
2.1. Ograničenja razvoja turizma	19
2.2. Konkurentnost turizma Afrike	21
2.3. Turistički proizvod Afrike	25
<i>2.3.1. Safari turizam</i>	26
<i>2.3.2. Ekoturizam</i>	28
<i>2.3.3. Kulturni turizam</i>	29
2.4. Pozitivni učinci razvoja turizma	30
2.4.1. Ekonomski učinci	30
2.4.2. Društveno-kulturni učinci	33
2.5. Negativni učinci razvoja turizma	33
3. TURISTIČKE DESTINACIJE AFRIKE	36
3.1. Kenija	36
<i>3.1.1. Turizam Kenije</i>	38
<i>3.1.2. Trendovi u turizmu Kenije</i>	38
<i>3.1.3. Razvojni problemi</i>	40
3.2. Egipat	41
<i>3.2.1. Turizam Egipta</i>	43
<i>3.2.2. Utjecaj razvoja turizma u Egiptu</i>	47
3.3. Zanzibar	48

3.3.1. Turizam Zanzibara	49
3.3.2. Ekonomski učinci turizma.....	50
3.3.3. Socijalni učinci razvoja turizma	51
3.3.4. Utjecaj turizma na okoliš.....	52
4. UPRAVLJANJE RAZVOJEM TURIZMA.....	53
4.1. Proces planiranja u turizmu	53
4.2. Upravljanje turističkom destinacijom	56
4.3. Upravljanje turizmom u Egiptu	56
4.3.1. Događaji u Egiptu	58
4.3.2. Događaji kao ključ za oporavak turizma u Egiptu	60
5. BUDUĆNOST TURIZMA U AFRICI	62
5.1. Glavne odrednice i pokretači rasta	65
5.2. Pogled u budućnost i preporuke.....	66
5.2.1 Domaći turizam	67
5.2.2. Regionalni turizam	68
ZAKLJUČAK.....	70
POPIS LITERATURE.....	72
POPIS TABLICA	81
POPIS GRAFOVA	82
SAŽETAK	
SUMMARY	

UVOD

Afrika se oduvijek smatrala kontinentom koji zaostaje u gospodarskom razvoju. Kao kontinent bogata je prirodnim ljepotama, planinama, rijekama, jezerima te posjeduje mnogo životinjskih i biljnih vrsta koji su za nas egzotični i nedostupni. Osim životinjskog svijeta, na području Afrike razvijen je i biljni svijet poput savana, prašuma i šuma. Afrika je mnogoljudna zemlja, gdje obitavaju razna plemena i nacije, a obiluje kulturnim i povijesnim nasljedom.

Turizam na afričkom kontinentu nema pretjerano dugu povijest, ali ima mnogo mogućnosti i potencijala za razvoj. Današnji turizam nije ostvario svoj maksimum, iako su trendovi razvoja turizma u Africi znatno povoljniji u odnosu na ranija razdoblja. Afrika kao mlada turistička destinacija još uvijek ima mnogo prostora za daljnji razvoj turizma. Kako svakoj turističkoj destinaciji turizam donosi određene koristi tako donosi i afričkom kontinentu. Razvoj turizma znatno je utjecao ne samo na gospodarski razvoj već i na podizanje standarda života stanovnika Afrike. Osim prirodnih potencijala koji joj mogu pomoći u daljnjem razvoju te privlačenju stranih posjetitelja, razvoj samog gospodarstva te poboljšanje standarda života ljudi na kontinentu omogućili su da se razvije domaći turizam koji može biti od velikog značaja za daljnji razvoj. Pri tome je nužno uspostaviti pravilno upravljanje rastom i razvojem turizma.

Tema ovoga rada je razvoj turizma u Africi te je ujedno i cilj ovoga rada analizirati i prikazati razvoj turizma na kontinentu koji se suočava sa brojnim eksternim i internim ograničenjima, a s druge strane obiluje brojnim mogućnostima razvoja turizma. Analiza će se detaljnije usmjeriti na neiskorišteni potencijal razvoja afričkog kontinenta kao turističke destinacije. Afrika je destinacija u usponu te ima jako veliku mogućnost sustići i prestići uspješnije turističke destinacije na globalnoj razini.

Početak rada usmjeren je na pojašnjavanje temeljnih obilježja Afrike, opisuju se geografski položaj, klima, stanovništvo, jezik te ekonomska obilježja. Razvoju turizma u Africi i njegovim utjecajima posvećen je veći dio rada. Stoga se nakon opisa temeljnih obilježja Afrike, u trećem poglavlju analiziraju ograničenja i potencijali razvoja turizma u Africi. Trenutna turistička ponuda privlači mnogo posjetitelja, ali dodatnim istraživanjima te proučavanjima mogu se stvoriti novi turistički proizvodi koji će zadovoljavati potrebe i želje novih posjetitelja. Egipat je primjer destinacije koja je svoj razvoj usmjerila prema turizmu

dogadaja kao rješenje za daljnji razvoj turizma. Kako bi se pobliže prikazalo stanje turizma na afričkom kontinentu odabrane su tri turističke destinacije kontinenta koje se opisuju u četvrtom poglavlju. Svaka za sebe je posebna te ima drugačiju turističku ponudu. Afrika je kontinent s mnogobrojnim mogućnostima i resursima za daljnji razvoj turizma, ali bez odgovarajućeg upravljanja, koje se opisuje u petom poglavlju, nije moguće ostvariti potencijale. Smjernice za daljnji razvoj te budućnost turizma afričkog kontinenta prikazani su u šestom poglavlju rada.

Prilikom pisanja ovoga rada korištene su metode deskripcije, metoda analize, sinteze i metoda kompilacije.

1. TEMELJNA OBILJEŽJA AFRIKE

Afrika je jedini kontinent koji se nalazi na sve četiri polutke te kontinent kojeg presijeca ekvator i nulti meridijan. Drugi je kontinent po veličini i po broju stanovnika. Smjestila se između Sredozemnog mora na sjeveru, Atlantskog oceana na zapadu te Indijskog oceana na istoku. Od Europe dijeli je Gibraltar i Crveno more, a od Azije Sueski kanal, prolaz Babelmanbed te Crveno more. Obala joj je slabo razvijena i iznosi oko 30 500 kilometara. Pripada joj Madagaskar te manji otoci poput Zanzibara, Pembe, Komori, Mafio, Kanarski otoci, Sveta Helena, itd.¹

S površinom od oko 30 244 050 km² uključujući i otoke, zauzima 6% ukupne površine Zemlje, dok prema podacima iz 2015. godine s 1,2 milijarde stanovnika čini 16% svjetske populacije.² Prosječna gustoća stanovništva iznosi 24 st/km². Gusto naseljeni krajevi rijetka su pojava. U savani i na velikim čistinama gustoća je od 20 do 40 st/km², u stepi je manja od 10 st/km², u tropskoj kišnoj šumi manja od 5 st/km², a u Egiptu, na području doline Nila oko 800 st/km².³

Na kontinentu postoji sveukupno 46 država u koje je uključen i otok Madagaskar. Ukoliko se uzmu u obzir sva otočja tada u Africi postoji 54 države.⁴ Stoga je podjela Afrike na ukupno pet subregija: Sjeverna Afrika, Južna Afrika, Istočna Afrika, Zapadna Afrika te Središnja Afrika koje su primarno posljedica rascjepkanosti ovog kontinenta na izuzetno veliki broj država, a ne veće važnosti turizma i znatnijih razlika u oblicima turizma koji se javljaju.

Afrika je najsiromašniji kontinent. Prema globalnom indeksu konkurentnosti, od 140 zemalja afričke države zauzele su posljednja mjesta (Egipat 116., Zimbabve 125., Mozambik 133., Angola 140.)⁵. Gospodarsko stanje cijeloga kontinenta usko je povezano s političkom stabilnošću. Gospodarske prilike na većem dijelu kontinenta iznimno su teške prvenstvo zbog afričke svakodnevnice (glad, suša, ratovi). Gospodarstvima većine afričkih zemalja dominira

¹ Curić Z., Glamuzina N., Vuk T., (2013) *Geografija turizma*, Zagreb, Naklada Ljevak, str. 94

² United Nations, (2015)., World Population Prospects The 2015 Revision, Dostupno na http://esa.un.org/unpd/wpp/publications/files/key_findings_wpp_2015.pdf [Pristupljeno: 15.12.2015]

³ Afrika, Dostupno na <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=702> [Pristupljeno: 01.10.2015]

⁴ Curić Z., Glamuzina N., Vuk T., (2013) *Geografija turizma*, Zagreb, Naklada Ljevak, str. 94

⁵World Economic Forum (2015): The Global Competitiveness Report 2015–2016, Dostupno na: [http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global Competitiveness Report 2015-2016.pdf](http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global%20Competitiveness%20Report%202015-2016.pdf) [Pristupljeno 24.02.2016]

poljoprivreda, rudarstvo te se iskorištavaju nalazišta nafte. Ukupni BDP cijele Afrike 2011. godine iznosio je 3 129 467 milijardi američkih dolara.⁶

1.1. Građa i reljef

Afrika je golemi visoravnjak. Područja ispod 2 000 metara nadmorske visine zauzimaju oko 15% površine Afrike, dok područja iznad 2 000 metara nadmorske visine zauzimaju samo 2,3% površine.⁷ Afriku možemo podijeliti na nisku i visoku. Pod nisku Afriku spada sjeverni, zapadni i središnji dio Afrike, dok pod visoku ubrajamo jug, jugoistok i istok kontinenta koji su uglavnom na visini od 1 000 metara nadmorske visine. U niskoj Africi mogu se izdvojiti veće cjeline poput Atlaskog gorja, Sahare, Savane i zavale Konga. U visokoj Africi nalaze se etiopsko-somalijsko područje, istočnjački jezerski ravnjak i Južnoafričko visočje. U Africi se ističe pet velikih prirodnih područja; istočna, južna, centralna, zapadna i sjeverna Afrika.⁸ Istočna Afrika je pretežno planinsko područje. To je najviše područje sa mnogo vulkanskih naslaga, naročito uz velika jezera. Planinska područja uz velika jezera imaju vrhove iznad 5 000 metara (Kilimandžaro 5 895 m). Južna Afrika je visoravan do 1 200 metara nadmorske visine, okružena sa zapada, istoka i juga visokim primorskim planinama.⁹ U centralnom dijelu južne Afrike nalazi se prostrana polupustinja i pustinja Kalahari, uz obalu Atlantskog oceana prostire se pješčana pustinja Namib široka oko 100 kilometara. Centralna Afrika zauzima područje uz rijeku Kongo koje je blaga kotlina na oko 500 metara nadmorske visine. Ovo područje bogato je tropskim šumama i brojnim rijekama. Sjeverna i zapadna Afrika zauzimaju najveći dio kontinenta, oko 2/3 površine.¹⁰

Afrika ima osam većih fizičkih područja: Saharu, Sahelu, Etiopski visoravan, Savannu, Svahili Coast, prašume, Afrička Velika jezera i južnu Afriku¹¹. Pojedina od tih područja pokrivaju velika područja kontinenta, poput Sahare, dok su ostali izolirani. Svaki od njih ima jedinstvene životinjske i biljne zajednice. Sahara je najveća vruća pustinja svijeta, pokriva 8,5 milijuna četvornih kilometara te čini 25 % kontinenta. Oaza je središte vode u pustinji, često u obliku izvora, bunara ili sustava za navodnjavanje. Oko 75 % stanovništva živi u Saharskim oazama, koji čine samo 2.071 četvornih kilometara. Sahelu je uski pojas

⁶ Afrika, Dostupno na: Proleksis.Izmk.hr/7053/ [Pristupljeno: 02.10.2015]

⁷ Curić Z., Glamuzina N., Vuk T., (2013) *Geografija turizma*, Zagreb, Naklada Ljevak, str. 94

⁸ Afrika, dostupno na: Znanje.org/i/i27/07iv03/07iv0306/Reljef.htm [Pristupljeno: 01.10.2015]

⁹ loc. cit.

¹⁰ Ibidem, str. 94

¹¹ Africa, Physical Geography, Dostupno na: <http://education.nationalgeographic.org/encyclopedia/africa-physical-geography/> [Pristupljeno: 01.10.2015]

polu-sušne zemlje koji čini prijelaznu zonu između Sahare na sjeveru i savana na jugu. Ona se sastoji od ravnih, neplodnih ravnica koje se protežu otprilike 5.400 km diljem Afrike, od Senegala do Sudana. Zelenilo samo nastaje tijekom kišne sezone. Afrika je dom različitih ekosustava, od pješčanih pustinja do bujnih prašuma.¹² Upravo različitost ekosustava otvara mogućnost za razvoj raznih oblika turizma ili raznih turističkih ponuda poput vožnje buggyem kroz pustinju i slično.

1.2. Klima

Afrika je kontinent smješten najvećim dijelom u tropima između obratnica te je ujedno zbog toga najtopliji kontinent. S obzirom na to klimatska obilježja Afrike predstavljena su klimom tropskog tipa. Odmicanjem od ekvatora sve je manje oborina dok je uz obratnice najsuše područje. Svi tipovi klime u Africi su topli te ih karakterizira toplo vrijeme tijekom cijele godine. Afrika je jedini kontinent sa više vrsta klima pa tako imamo:¹³

1. tropska vlažna područja,
2. tropska povremeno vlažna područja,
3. tropska polupustinja,
4. sub-saharsko područje,
5. sub-tropska područja s vlažnim zimama,
6. sub-tropska područja s vlažnim ljetima,
7. sušni subtropi,
8. stepe s vlažnim zimama.

Temperature zraka omogućuju razvoj turizma tijekom cijele godine. U mnogim dijelovima u unutrašnjosti vrućine boravak čine teško podnošljivim, stoga su primorski i jezerski krajevi podnošljiviji za turiste. Primorski dio raspolaže sredozemnom klimom te hidrografskim obilježjima od kojih su za razvoj kupališnog turizma najvažnija obilježja mora i oceana. Temperature morske vode pružaju uvjete za cjelogodišnji kupališni turizam u gotovo cijeloj regiji. Južna Afrika ima ugodnu umjerenu klimu jer veći dio te regije tvore visoravni na

¹² Curić Z., Glamuzina N., Vuk T., (2013) *Geografija turizma*, Zagreb, Naklada Ljevak, str. 94

¹³ Our Africa, Dostupno na: <http://www.our-africa.org/climate> [Pristupljeno: 02.10.2015]

nadmorskoj visini iznad 1 000 metara, dok krajnji jug ima sredozemnu klimu. Umjerenu klimu odlikuju blage zime i topla ljeta. U istočnoj Africi zbog vulkanskog reljefa te visokih nadmorskih visina prevladava tropska klima. Prosječne temperature se kreću od 20 °C do 25° C.¹⁴

1.3. Jezik

Situacija u Africi uvelike se razlikuje od one u Europi. U povijesti afrički jezici većinom su bili nepisani, a stanovništvo nije imalo potrebe za zajedničkim jezikom. S gledišta kulture to se može smatrati pozitivnim jer je spriječilo izumiranje određenih aspekata afričke jezične i kulturne raznolikosti. Danas u Africi postoji preko 2 000 živih jezika, od kojih najviše u Nigeriji, Kamerunu i Kongu.¹⁵ Kontinuirana upotreba engleskog i francuskog jezika osigurana je njihovim statusom svjetskih jezika. Po stupnju “afrikanstva“ jezici se mogu podijeliti u sedam skupina:¹⁶

- jezici prisutni samo u Africi što sigurno ne potječu s drugog kontinenta,
- jezici također prisutni samo u Africi, no možda su doneseni s Bliskog istoka,
- jezici doneseni s drugog kontinenta,
- arapski jezik,
- jezici nastali na podlozi europskih jezika,
- europski jezici bivših kolonizatora, službeni jezici u većini afričkih država (engleski, francuski, portugalski, španjolski),
- jezici malih enklava.

U Africi se govori mnoštvo jezika. Ni na jednom kontinentu ne postoji toliko mnogo različitih jezika. Svi ti jezici ne sličje jedan drugom već upravno suprotno, čak su potpuno različiti te predstavljaju bogatstvo koje je potrebno očuvati.

¹⁴ Curić Z., Glamuzina N., Vuk T., (2013) *Geografija turizma*, Zagreb, Naklada Ljevak, str. 94

¹⁵ Nacija i država u subsaharskoj Africi, Dostupno na:

https://www.pmf.unizg.hr/download/repository/Nacije_Afrika.pdf [Pristupljeno 02.10.2015]

¹⁶ Afrika, Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=702> [Pristupljeno 02.10.2015]

1.4. Ekonomska obilježja

Ranih 2000-tih godina afričke zemlje su ostvarile stopu rasta u prosjeku iznad 5% koja je privremeno prekinuta zbog globalne ekonomske krize. S obzirom na to, Afrika je izuzetno dobro prebrodila krizu. U vrijeme kada se ostatak svijeta bori s recesijom, Afrika je imala spori, ali stalni uzlazni rast. BDP Afrike porastao je za 4,5 % u 2015. godini u odnosu na 3,5% u 2013.¹⁷ Srednjoročni gospodarski izgledi u Africi i dalje su povoljni unatoč izazovima pojedinih zemalja i nepovoljnim kretanjima globalnog gospodarstva. Pod tim uvjetima predviđa se rast afričkog gospodarstva. Glavni pokretači rasta očekuju se u širenju poljoprivredne proizvodnje, ulaganju u rast usluga i porastu proizvodnje nafte i rudarskih djelatnosti.

Financijski tokovi u Africi učtverostručili su se od 2001. godine. Nasuprot tome, polovica afričkih zemalja još uvijek se oslanja na pomoć vanjskih izvora za financiranje njihovih razvojnih potreba. Mnogi analitičari raspravljaju da li će kontinent biti u mogućnosti osigurati porast životnog standarda. Mogućnosti koje proizlaze iz samog kontinenta su brzi rast stanovništva od kojih su najpoznatiji potrošači velikih tržišta te mlada i dinamična radna snaga koja se mora suprotstaviti današnjoj strukturi gospodarstva za koju je karakteristična nedovoljna obrazovanost stanovništva te konstantno niske ljestvice u ukupnom ljudskom razvoju.¹⁸

Što se tiče trgovinske politike, udio izvoza u Africi i dalje se progresivno povećava osobito s Kinom i Indijom. Za sada, Afrika je i dalje glavni trgovinski partner za Europu i Sjedinjene Američke Države. Afrika nastoji jačati regionalnu integraciju što bi trebalo omogućiti rješavanje izvoza ostalih malih afričkih gospodarstava. Karakteristično za afrički kontinent je da je on fragmentacija mnogo malih gospodarstava koji predstavljaju jedan izazov, a to je loš institucionalni aranžman i nedovoljna koordinacija na regionalnoj i nacionalnoj razini.¹⁹ Među deset najbrže rastućih ekonomija po uslužnom sektoru, četiri zemlje su glavni izvoznici goriva (Čad, Kongo, Gvineja i Nigerija). U razdoblju 2009-2012

¹⁷African Development Bank Group (2015): African Economic Outlook 2015, Dostupno na: http://www.africaneconomicoutlook.org/fileadmin/uploads/aeo/2015/PDF_Chapters/Overview_AEO2015_EN-web.pdf [Pristupljeno 24.02.2016]

¹⁸ World economic forum (2015): Africa_Competitiveness_Report_2015, Dostupno na: http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/Africa_Competitiveness_Report_2015.pdf [Pristupljeno 15.12.2015]

¹⁹ African Development Bank Group, United Nations, (2013): African Economic Outlook 2013 Dostupno na: <http://www.undp.org/content/dam/rba/docs/Reports/African%20Economic%20Outlook%202013%20En.pdf> [Pristupljeno 15.12.2015]

sektor usluga rastao je dvostrukom brzinom u Burundiji, Gvineji, Etiopiji i Nigeriji. Kako je vidljivo u tablici 1, u razdoblju od 2009-2012, realni rast nadmašio je 10% u trgovini na veliko, trgovini na malo, restoranima i hotelima u zemljama kao što su Burkina Faso, Burundi, Čad, Etiopija. Realni rast premašuje 10 % u sektoru prijevoza, skladištenja i komunikacija u 11 zemalja.

Tablica 1. Realan rast u sektoru usluga po državama od 2001 do 2012

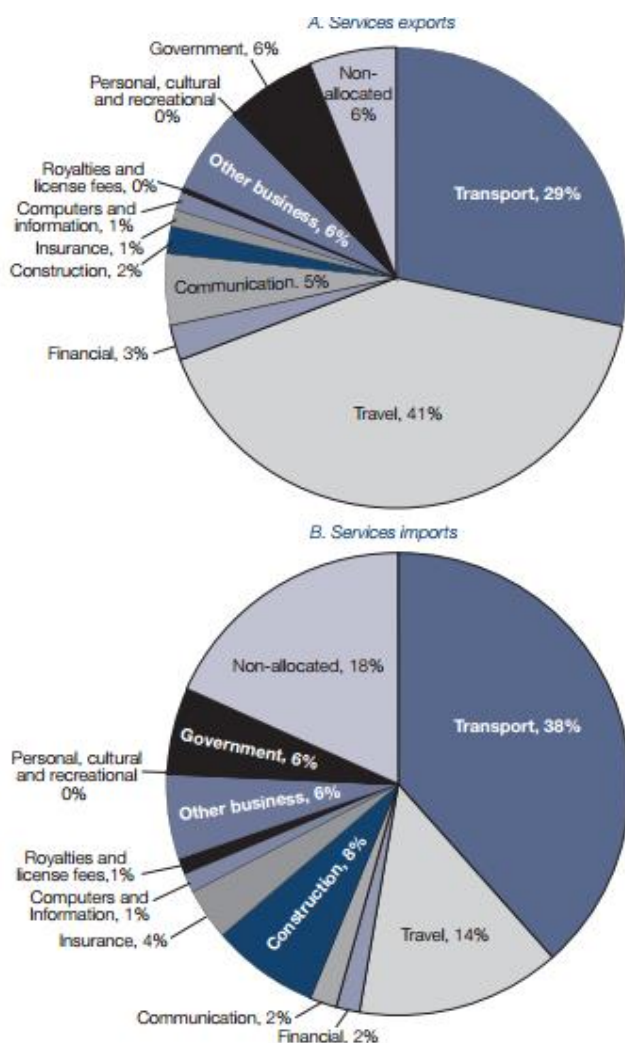
Exports specialization	Wholesale trade, retail trade, restaurants and hotels		Transport, storage and communications		Other activities	
	2001–2004	2009–2012	2001–2004	2009–2012	2001–2004	2009–2012
<i>Food and agriculture</i>						
Côte d'Ivoire	-0.73	8.55	-1.07	8.56	-1.54	8.54
Guinea-Bissau	2.61	-0.27	4.25	4.36	-5.45	5.84
Malawi	4.61	4.71	8.40	2.41	2.12	-1.97
Somalia	3.55	1.93	3.31	1.93	3.46	1.94
<i>Fuels</i>						
Algeria	6.18	6.13	5.30	4.16	3.84	5.15
Angola	7.35	4.19	7.98	4.14	7.18	6.12
Chad	8.51	12.05	9.68	17.30	9.61	5.90
Congo	8.52	10.13	13.42	9.64	4.39	5.93
Equatorial Guinea	22.92	3.20	14.46	2.95	21.19	16.04
Gabon	2.08	4.17	-0.96	3.86	2.36	4.80
Libya	11.36	12.40	11.67	12.05	4.07	5.82
Nigeria	13.28	10.94	27.21	22.78	6.61	6.50
South Sudan
Sudan	2.76	3.57	13.27	2.21	8.82	1.62
<i>Manufactured goods</i>						
Lesotho	3.33	4.23	8.59	6.50	2.10	4.84
Tunisia	4.53	0.65	7.19	4.18	5.52	4.65
<i>Mixed exporters</i>						
Benin	3.62	2.05	4.37	5.43	4.30	3.74
Burkina Faso	6.84	12.38	9.91	5.62	7.75	6.25
Burundi	11.47	10.96	10.79	26.38	7.73	7.66
Cameroon	9.16	3.04	9.46	5.80	4.77	4.96
Central African Republic	-1.08	3.80	-1.39	4.30	-8.61	2.86
Egypt	0.09	3.49	5.94	5.67	5.45	3.39
Eritrea	4.83	7.94	4.82	7.94	3.75	7.96
Ghana	5.42	6.75	5.55	10.08	4.53	8.79
Kenya	3.31	6.98	8.35	5.24	1.64	4.03
Morocco	3.37	2.42	9.54	9.42	4.32	4.52
Mozambique	8.32	5.65	6.95	11.59	7.36	6.22
Namibia	6.31	5.78	12.23	4.23	3.82	5.01
Niger	3.59	3.96	4.31	6.04	1.10	4.43

Exports specialization	Wholesale trade, retail trade, restaurants and hotels		Transport, storage and communications		Other activities	
	2001–2004	2009–2012	2001–2004	2009–2012	2001–2004	2009–2012
Senegal	3.35	2.79	13.30	4.13	4.21	3.58
Sierra Leone	16.91	7.17	26.67	5.45	8.75	5.46
South Africa	3.06	2.66	6.54	2.09	3.93	2.67
Swaziland	-0.08	2.18	10.49	3.73	2.89	2.30
Togo	1.34	12.84	6.42	1.16	-6.81	11.59
Uganda	6.08	4.47	14.85	8.68	8.18	6.84
United Republic of Tanzania	6.91	7.49	7.66	12.03	7.74	6.63
Zimbabwe	-13.19	5.66	-1.36	5.21	3.62	8.39
<i>Ores and metals</i>						
Botswana	1.40	8.16	-1.29	9.35	5.03	6.92
Democratic Rep. of the Congo	2.54	6.03	17.04	5.80	2.20	4.32
Guinea	1.92	-0.52	1.68	1.84	1.85	2.74
Mali	6.11	3.74	6.72	3.03	3.97	-3.19
Mauritania	6.85	4.46	27.50	10.55	5.29	4.15
Zambia	5.89	4.07	3.95	12.25	3.05	5.91
<i>Services</i>						
Cabo Verde	9.39	3.39	3.61	2.15	5.63	3.24
Comoros	-1.81	1.91	18.25	1.91	1.49	1.91
Djibouti	4.16	5.52	2.35	5.87	0.96	3.73
Ethiopia	4.43	11.74	9.82	11.29	4.24	12.98
Gambia	-3.85	1.85	16.85	8.54	2.56	8.83
Liberia	1.80	7.95	8.49	7.95	-6.45	7.95
Madagascar	1.12	1.75	0.81	-1.01	2.23	-1.38
Mauritius	3.59	2.18	7.81	6.08	5.50	4.91
Rwanda	10.41	7.98	12.55	10.63	7.03	9.27
Sao Tome and Principe	6.75	3.33	8.52	3.87	4.19	3.88
Seychelles	-1.17	5.55	-5.23	2.11	-1.07	3.37
<i>Developing economies</i>	<i>5.27</i>	<i>5.83</i>	<i>6.95</i>	<i>5.59</i>	<i>5.10</i>	<i>5.15</i>
<i>Africa</i>	<i>4.94</i>	<i>5.02</i>	<i>7.55</i>	<i>5.75</i>	<i>4.35</i>	<i>3.95</i>
<i>America</i>	<i>2.59</i>	<i>3.06</i>	<i>3.82</i>	<i>3.99</i>	<i>2.61</i>	<i>3.34</i>
<i>Asia</i>	<i>6.68</i>	<i>7.02</i>	<i>8.35</i>	<i>6.18</i>	<i>6.44</i>	<i>5.99</i>

Izvor: United Nations, (2015): Economic Development in Africa 2015, Dostupno na: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/aldcafrica2015_en.pdf [Pristupljeno 17.12.2015]

Na strani potražnje, rast usluga pokreće gospodarski rast, raspoloživost prihoda i porast urbanizacije. Na strani ponude, sektor usluga teži proširiti obveze za poboljšanje pristupa osnovnim uslugama i uvesti veće reforme među konkurencijom. Sektor usluga najvažniji je pokretač rasta u 30 od 54 zemlje u razdoblju od 2009-2012. Iz grafa vidljiva je raspodjela uvoza i izvoza usluga u Africi u 2013. godini. Pet glavnih uvoznih sektora bili su prijevoz, putovanja, građevinarstvo, vladine usluge i drugi poslovi. Ovih pet sektora čini oko 72% ukupnog uvoza usluga u Africi. Pet glavnih sektora izvoza su putovanja, prijevoz, vladine službe, komunikacije i druge usluge. Sektor usluga ima potencijal doprinijeti strukturnoj transformaciji te gospodarskom rastu i razvoju.

Graf 1. Struktura uvoza i izvoza u Africi 2013

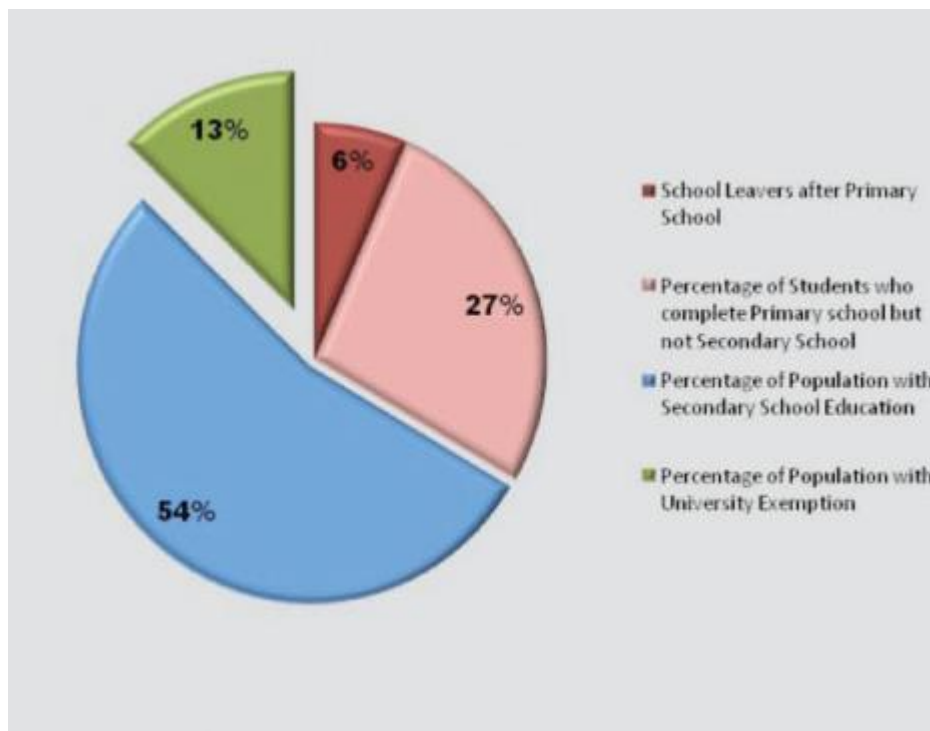

Izvor: United Nations (2015): Economic Development in Africa 2015, Dostupno na: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/aldcafrica2015_en.pdf [Pristupljeno 17.12.2015]

Mnoge zemlje u Africi bilježe napredak u razvoju stanovništva. Međutim, napredak je spor. Vidi se velika nejednakost prema pokazateljima obrazovanja i zdravstva u nekim dijelovima kontinenta. Afričke zemlje suočene su s izazovima razvoja, pretvarajući obnovljivi i neobnovljivi prirodni kapital u nacionalno bogatstvo – infrastrukturu i ljudski kapital. Razvoj ljudskih potencijala u kombinaciji s infrastrukturom, financijama, informacijama i tehnologijom, važni su pokretači strukturne transformacije u Africi. Ljudska sposobnost doprinosi strukturnoj transformaciji utjecajem na stopu inovacija i usvajanja novih tehnologija. Prema tome, pozornost treba usmjeriti na poboljšanje kvalitete obrazovanja i zdravstvenog sustava i poticanje otvaranja novih radnih mjesta kako bi se ublažila

nejednakost. Afričke vlade troše relativno visok udio BDP-a na obrazovanje, ali su rezultati razočaravajući.

Graf 2. Obrazovna struktura stanovništva u Južnoj Africi (u %), 2011.

Izvor: Cawood F.T. (2011): Threats to the South African minerals sector: an independent view on the investment environment for mining, Dostupno na: http://www.scielo.org.za/scielo.php?pid=S0038-223X2011000700006&script=sci_arttext [Pristupljeno 17.12.2015]

Graf prikazuje stanje obrazovnog sustava u Južnoj Africi iz 2011. godine iz kojeg je vidljivo da je samo 6% stanovništva bez osnovnog obrazovanja dok je najveći postotak stanovništva sa završenom srednjom školom. Povećanje stope upisa važan je cilj, kao i povećanje kvalitete obrazovanja. Obrazovni sustav Afrike sastoji se na prvoj razini od predškolskog odgoja u kojem su vrtići većinom privatnog vlasništva. Osnovne škole subvencionirane od strane države imaju omjer učenika i učitelja 30:1, a u privatnim školama taj omjer je 17:1.²⁰ Djeca počinju pohađati škole od sedme godine života te se njihovo obrazovanje sastoji od dvije faze. Prva faza je od razreda 0 i traje 4 godine, a obuhvaća vještine kao što su čitanje, pisanje, zbrajanje i slično. Druga faza traje 3 godine te je fokus na čitanje i govorne vještine materinjeg, ali i stranog jezika. Također uči se i povijest, zemljopis,

²⁰ EP- Nuffic (2015): Education system in south Africa, Dostupno na: <https://www.nuffic.nl/en/library/education-system-south-africa.pdf> [Pristupljeno 18.12.2015]

opće znanje i slično. Daljnje obrazovanje odnosi se na srednjoškolsko obrazovanje koje može trajati dvije godine te nakon toga postoji mogućnost obrazovanja u trajanju još dvije godine.

Kada je riječ o političkom i ekonomskom upravljanju, tijekom proteklih godina, veliki broj zemalja napravio je značajan napredak u poboljšanju regulatornog okvira, poslovnog okruženja i jačanju demokratskih institucija. Međutim, napredak je i dalje spor u pojedinim afričkim zemljama. Uz spor napredak, velikim dijelom vezani su prosvjedi zbog povećanja troškova života, loših socijalnih uvjeta, terorističke aktivnosti i organiziranog kriminala.²¹ Izgradnja jakih institucija, omogućuje građanima da se uključe u vladu i daju povratnu informaciju o kvaliteti politike. Što se tiče gospodarskog upravljanja, napredak je postignut na mnogim poljima, posebice u poboljšanju poslovne prakse za registraciju novih tvrtki.

Strukturna transformacija temeljna je za opstanak gospodarstva. Kontinent obiluje prirodnim resursima koji mogu dati bazu za razvitak gospodarstva. Kako bi se pokrenulo gospodarstvo potrebna je strukturna preobrazba koja podrazumijeva rast novih i razvoj postojećih proizvodnih djelatnosti te podizanje ukupne produktivnosti. Afrika se danas suočava s teškim izazovom, stvaranja boljih radnih mjesta, a ne samo održavanja tempa rasta. Dokazi upućuju na to da je strukturna preobrazba u fazi formiranja u većini afričkih zemalja.²² Kao rezultat toga tempo smanjivanja siromaštva ne ide u korak s relativno brzim rastom u mnogim zemljama.

Prodaja i izvoz prirodnih resursa, drva, metala, minerala te poljoprivrednih proizvoda, čine otprilike 35% ukupnog BDP-a Afrike.²³ Drugim riječima, Afrika ima jaku komparativnu prednost u prirodnim resursima. Oni mogu biti pokretači strukturne preobrazbe putem zapošljavanja, prihoda i stranih ulaganja. Visok udio radnih mjesta u primarnom sektoru odražava nedostatak strukturnih promjena i proizvodnih radnih mjesta. Visoka razina cijena prirodnih resursa jedna je od prilika koju Afrika treba iskoristiti. Prirodni resursi igraju veliku ulogu u razvoju turizma kao pokretača gospodarstva.

²¹ United Nations (2015): Economic Development in Africa 2015, Dostupno na: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/aldcafrica2015_en.pdf [Pristupljeno 17.12.2015]

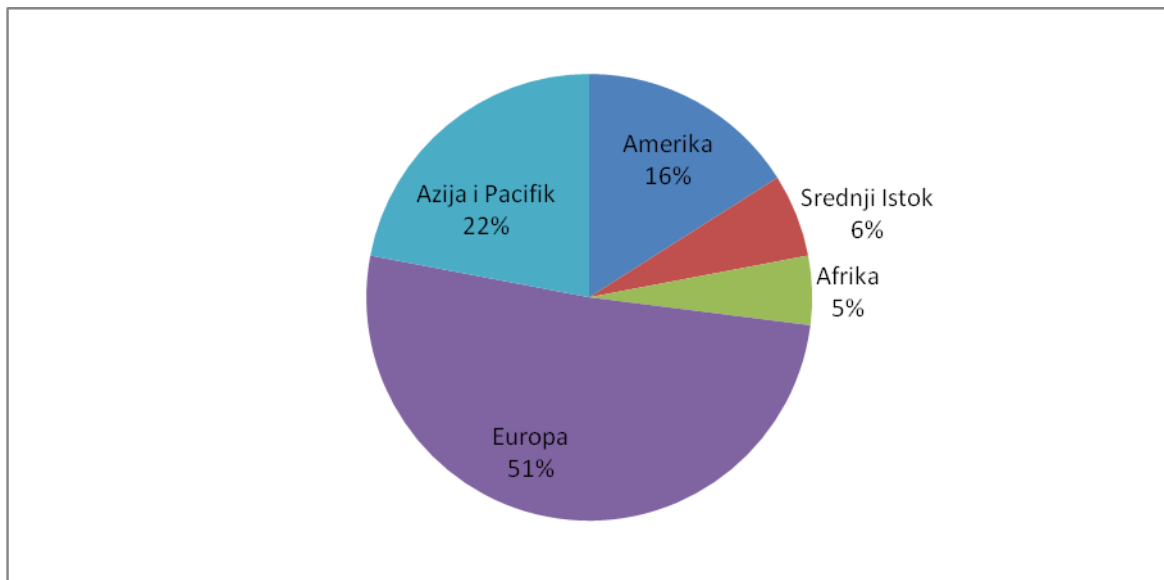
²² World economic forum (2013): Africa-competitiveness-report-2013, Dostupno na: <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/Africa/Report/africa-competitiveness-report-2013-main-report-web.pdf> [Pristupljeno 16.12.2015]

²³ United Nations (2015): Economic Development in Africa 2015, Dostupno na: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/aldcafrica2015_en.pdf [Pristupljeno 17.12.2015]

2. OGRANIČENJA I POTENCIJALI RAZVOJA TURIZMA U AFRICI

Turizam je u Africi najbrže rastuća industrija i trenutno se u njega najviše ulaže. U prošlom desetljeću turizam je postigao porast od 6%. Što se tiče posjetitelja Afrika ostvaruje 4,8% od ukupnih turističkih dolazaka.²⁴ Od malenog broja posjetitelja 1990. godine koji je iznosio 6,7 milijuna, Afrika je 2012. godine uspjela privući 33,8 milijuna posjetitelja te je ostvarila prihod od turizma od 36 milijardi američkih dolara.²⁵ 2014. godine Afrika je ostvarila 65,3 milijuna dolazaka što predstavlja 5,8 % ukupnih turističkih dolazaka svijeta.²⁶

Graf 3. Međunarodni turistički dolasci 2010, udio u %

Izvor: World Tourism Organization (2012): Tourism towards 2030 global overview, Dostupno na: <http://ictur.sectur.gob.mx/descargas/Publicaciones/Boletin/cedoc2012/cedoc2011/unwto2030.pdf> [Pristupljeno 20.10.2015]

Na grafu 3 prikazan je udio u međunarodnim turističkim dolascima 2010. te se mogu vidjeti i više nego zadovoljavajući rezultati s obzirom da Afrika nije u središtu na globalnom turističkom tržištu. Afrika je za turizam paralelni svijet u kojem je prema percepcijama turista

²⁴ Rutten M., Spierenburg M. (2008): Tourism in Africa, Dostupno na: <http://www.ascleiden.nl/Pdf/Infosheet3engels.pdf> [pristupljeno 20.10.2015]

²⁵ World Bank (2013): Africa tourism report 2013, Dostupno na: <http://www.worldbank.org/en/region/afr/publication/africa-tourism-report-2013> [Pristupljeno 22.10.2015]

²⁶ African Development Bank Group (2015): African Tourism Monitor 2015, Dostupno na: http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/Africa_Tourism_Monitor_-_Unlocking_Africa%E2%80%99s_Tourism_Potential_%E2%80%93_Vol_3_%E2%80%93_Issue_1.pdf [Pristupljeno 24.02.2016]

zadržana povijest, mjesto u kojem ljudi žive od pamtivijeka sljedeći i čuvajući svoju tradiciju. Neobična je turistička destinacija i razlikuje se od ostalih atrakcija diljem svijeta.

Turizam Afrike 1990-ih godina je imao za cilj generirati nova radna mjesta, stvoriti dobru poduzetničku klimu, privući strane prihode te unaprijediti gospodarstvo. Rast i razvoj ruralne zajednice ostao je zapostavljen. Marketing u turizmu je bio zanemaren. Postojeći turistički proizvodi bili su u vlasništvu bogatih. Turizam je za lokalnu zajednicu bio nepoznanica. Do demokratskih izbora 1994. godine broj posjetitelja je iznosio 3,7 milijuna. Nakon izbora, turizam u Africi se promijenio iz temelja. 1998. godine broj posjetitelja se popeo na 5,7 milijuna²⁷. Bogata ponuda turističkih proizvoda prikazala je Afriku kao poželjnu destinaciju. 2002. godine pokrenuta je međunarodna strategija rasta turizma koja je imala za cilj objediniti trendove, povećanje broja posjetitelja, povećanje potrošnje i produljenje boravka. Održavanjem sastanaka vezanih uz razvoj i ulaganje u turizam u Africi te poticajima, sektor turizma u Africi je doživio procvat. U tom pogledu, dolasci turista rastu u 2002. godini na 6,4 milijuna. Broj prekomorskih dolazaka porastao je za 20,3%. u 2004. godini.²⁸ Odjel za trgovinu i industriju ima za cilj identificirati proizvode, usluge te infrastrukturu. Na taj način namjerava se povećati vrijednost i konkurentnost afričkog turizma.

Tablica 2. Međunarodni turistički dolasci u svijetu 1990-2004

	Međunarodni turistički dolasci (u milijunima)							Tržišni udio u %
	1990.	1995.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2004.
Svijet	441	538	681	680	700	690	763	100
Europa	264,8	309,3	384,1	383,8	394,0	396,6	416,4	54,5
Azija i Pacifik	57,7	85,0	114,9	120,7	131,1	119,3	152,5	20,0
Oceanija	5,2	8,1	9,2	9,1	9,1	9,0	10,2	1,3
Afrika	15,2	20,4	28,2	28,9	29,5	30,8	33,2	4,4

Izvor: Ružić D., (2007), *Marketing u turističkom ugostiteljstvu*, Osijek, Ekonomski fakultet, str. 75

Turizam se razvijao dugo vremena i nije bilo problema za uspostavu njegovog razvoja. S druge strane katkad je bio primjer neokolonijalizma, strogo gledanje samo na zaradu u privatnom sektoru. Međutim, pojava bogatog turista koji ide uokolo i slika divlje životinje

²⁷ African Development Bank Group, United Nations, (2013): African Economic Outlook 2013 Dostupno na: <http://www.undp.org/content/dam/rba/docs/Reports/African%20Economic%20Outlook%202013%20En.pdf> [Pristupljeno 15.12.2015]

²⁸ Ibidem

dok lokalno stanovništvo na cesti umire od gladi nije bilo ohrabrujuće u razvoju turizma. Mnoge afričke države koje su uložile u razvoj turističke industrije uvjerenе su u pozitivan ishod te smatraju da će od turizma imati mnoge koristi poput zapošljavanja, ali isto tako smatraju da bi turizam mogao imati negativne posljedice za ekologiju, politiku te kulturu. Stoga, mnoga istraživanja u turizmu vezana su za te dimenzije te se promovira turizam koji će biti ekološki orijentiran.

Od subsaharskih zemalja, samo Južna Afrika je uvrštena u top četrdeset turističkih destinacija u svijetu. Afrika kao cjelina privlači nešto manje od 4% ukupnih svjetskih turista. Južna Afrika je top destinacija i čini 24% dolazaka i 26% prihoda u Africi²⁹. To sugerira da nisu sve afričke zemlje imale mogućnosti razvijati turizam, ali i da pojedine još uvijek imaju potencijala razviti domaći ili regionalni turizam kojim mogu privući manji broj međunarodnih turista.

Sukladno navedenom, Afrika je regija koja ima veliki potencijal za daljnji rast i razvoj turizma. Posjeduje resurse koji uvelike mogu pomoći u razvoju turizma poput mnogobrojnih plaža, bogat biljni i životinjski svijet, prirodne i kulturne znamenitosti i slično. Osim navedenih resursa, Afrika ima potencijal za širenje proizvoda, za kojima je u današnje vrijeme velika potražnja, poput prirodnog/avanturističkog turizma, kulturni turizam, wellness turizam te zdravstveni turizam. Afričke turističke destinacije su vrlo raznolike. Prirodni parkovi obiluju u istočnoj i južnoj Africi, dok je kulturna baština vezana uz Gambiju i Ganu. Postalo je jasno da je turizam bitan kako bi ljudi, a i država zaradila novac. Također, sve veća je svijest o tome da je zarada od turizma moguća, ali i da nije tako lako ostvariti prihod jer je turizam u interakciji s ekološkom, političkom i kulturnom dinamikom. Da bi povećala zaradu kroz turizam Afrika svoju konkurentnost mora zadržati kroz:³⁰

- kvalitetu turističke imovine,
- visoke standarde u smještaju posjetitelja,
- učinkovitost i sigurnost u prometu,
- prikladnost raznih infrastruktura,
- sigurnost posjetitelja.

²⁹ Christie I., Crompton D., (2001): Tourism in Africa, Dostupno na: <http://www.worldbank.org/afr/wps/wp12.pdf> [pristupljeno 19.10.2015]

³⁰ Loc. cit.

Afričke vlade pokazuju veliko zanimanje za rast i razvoj turizma. Nedavna istraživanja provedena u Africi ukazuju da u pravim okolnostima turizam može doprinijeti ekonomskom razvoju Afrike zbog toga što:³¹

- barijere za ulazak na međunarodno turističko tržište niže su od ostalih sektora razmjene,
- razvoj turizma može stimulirati napredak za ostale proizvodne i uslužne sektore,
- turizam može smanjiti siromaštvo, zaštititi kulturna i prirodna nasljeđa,
- međunarodni turizam je industrija visokog rasta.

Turistički sektor je vrlo važan i njegov razvoj varira diljem zemalja regije. Jedno od obilježja međunarodnog turizma u Africi je njegoa koncentracija u malom broju destinacija. Godine 2000. područja južne i sjeverne Afrike zauzele su dvije trećine ukupnih međunarodnih dolazaka u Afriku. Regionalna distribucija turista u 2000. godini slična je onoj 1990-e godine, iako je južna Afrika vidno povećala svoj udio u međunarodnim dolascima s 12% 1990. godine na 25% u 2001. godini.³²

Novija istraživanja pokazuju napredovanje i razvijanje turizma. Iz sljedeće tablice vidimo da se međunarodni broj dolazaka u Afriku povećao za 6 % što nam ukazuje da strategije koje provode imaju pozitivan učinak na povećanje atraktivnosti s obzirom da je broj međunarodnih dolazaka u prošlom desetljeću bio oko 4 %, te se time potvrđuju trendovi istaknuti ranije.

Tablica 3. Međunarodni turistički dolasci 2013

Regija	Milijuni	Postotak međunarodnih turističkih dolazaka
Europa	565,0	52,0 %
Azija i Pacifik	248,7	22,9 %
Sjeverna Amerika	110,5	10,2 %

³¹ Christie I., Crompton D., (2001): Tourism in Africa, Dostupno na: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/9804/multi0page.pdf?sequence=1> [Pristupljeno 20.10.2015]

³² Oxford Economic Forecasting (2003): The contribution of air transport to sustainable development in Africa, Dostupno na: http://www.icao.int/Meetings/wrds2011/Documents/JointWorkshop2005/ATAG_AfricaStudy1.pdf [Pristupljeno 29.10.2015]

Centralna i Južna Amerika	57,8	5,3 %
Afrika	65,1	6,0 %
Srednji Istok	39,6	3,6 %
Svijet	1 086,7	100 %

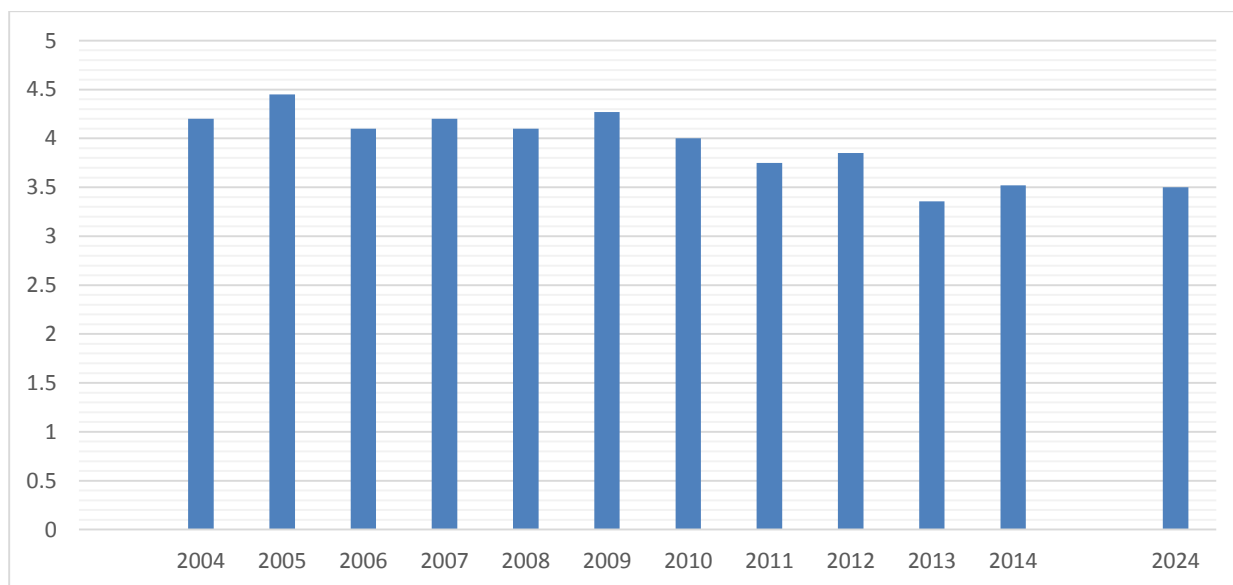
Izvor: African Development Bank Group (2014): Africa tourism monitor 2014, Dostupno na :

http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/Africa_Tourism_NOV_2014.pdf

[Pristupljeno 26.10.2015]

Osim što se povećala atraktivnost i broj međunarodnih dolazaka, sljedeći graf pokazuje nam koliko je doista značajan turizam za BDP Afrike. Kao što se može vidjeti na grafu 4, najveći doprinos turizma Afrika je ostvarila 2005. godine. Od 2005. godine doprinos počinje opadati što nam ukazuje da je potrebno razviti nove strategije koje će privući veći broj posjetitelja, a samim time i ostvariti viši doprinos turizma. Procjenjuje se da će doprinos turizma 2024. godine biti oko 3,5%³³

Graf 4. Izravan doprinos turizma BDP-u Afrike

Izvor: World travel and tourism council (2014): Travel and tourism economic impact 2014 Africa, Dostupno na:

www.wttc.org/-/media/files/reports/economic%20impact%20research/regional%20reports/africa2014.pdf

[Pristupljeno 26.10.2015]

³³ Tourism Towards 2030 Global Overview, Dostupno na:

<http://ictur.sectur.gob.mx/descargas/Publicaciones/Boletin/cedoc2012/cedoc2011/unwto2030.pdf> [Pristupljeno

15.11.2015]

S obzirom da turizam ima veliki doprinos BDP-u cjelokupnog kontinenta, sljedeća tablica pokazuje nam koje afričke zemlje tome doprinose najviše. Iz tablice 4 je vidljivo da Egipat prednjači te samim time možemo zaključiti i da je Egipat vodeća turistička destinacija. Stoga je posebno zanimljivo detaljnije analizirati razvoj turizma u Egiptu kao što se može vidjeti u nastavku rada. Osim Egipta, poznata turistička destinacija Tunis nalazi se na četvrtom mjestu s prihodima ostvarenim od turizma.

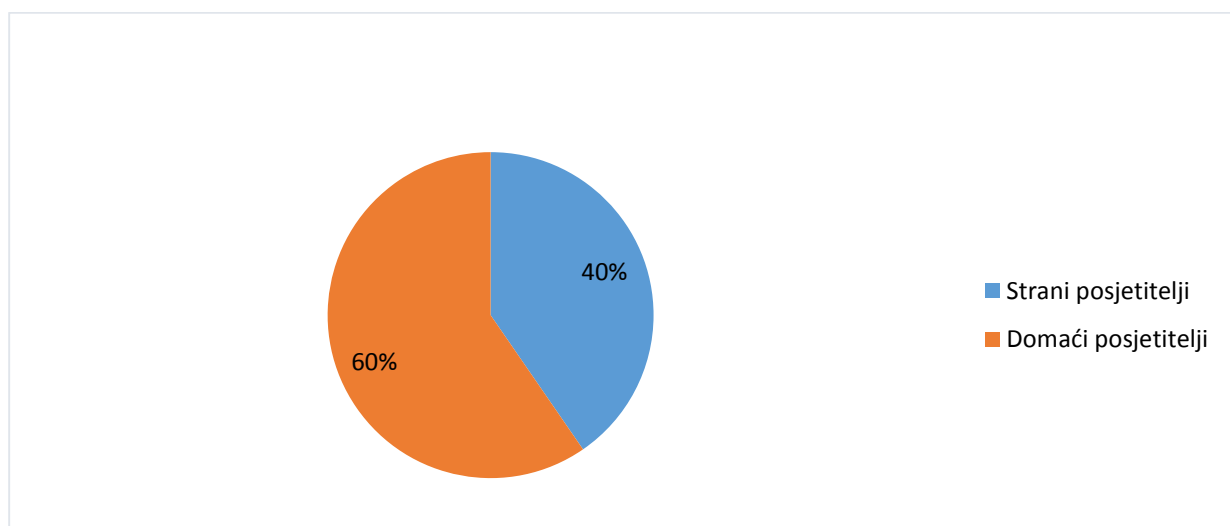
Tablica 4. Top šest afričkih zemalja prema međunarodnom prihodu (US \$ M)

Zemlja	2008	2009	2010	2011	2012
Egipat	10,958	10 755	12 528	8 707	9 940
Južna Afrika	7 925	7 453	9 070	9 547	9 994
Maroco	7 168	6 557	6 703	7 2081	6 711
Tunis	2 953	2 773	2 645	1 914	2 183
Tanzania	1 289	1 160	1 255	1 353	1 564
Mauritius	1 449	1 117	1 282	1 488	1 477

Izvor: African Development Bank Group (2013): Africa tourism monitor 2013, Dostupno na:

http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/September_2013_-_Africa_Tourism_Monitor.pdf [Pristupljeno 26.10.2015]

Graf 5. Struktura turističke potrošnje domaćih i stranih turista Afrike u 2013 godini

Izvor: World Travel and Tourism Council (2014): Travel and tourism economic impact 2014 Africa, Dostupno na: www.wttc.org/-/media/files/reports/economic%20impact%20research/regional%20reports/africa2014.pdf [Pristupljeno 26.10.2015]

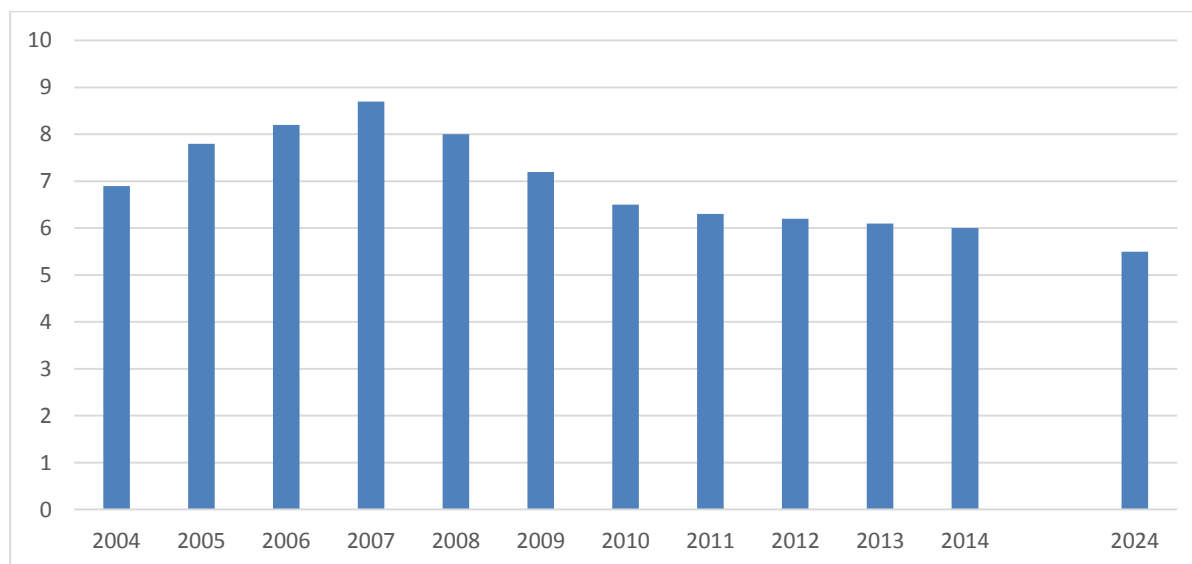
Domaća potrošnja u ukupnoj turističkoj potrošnji ostvarila je 59,6% u 2013. godini u odnosu na 40,4% potrošnje stranih turista. Iako Afrika ostvaruje značajan broj međunarodnih dolazaka glavni potrošači su ipak domaći posjetitelji.

2.1. Ograničenja razvoja turizma

Ukoliko Afrika želi biti uspješna na međunarodnom turističkom tržištu, standardi izvrsnosti moraju biti uvedeni za sve proizvode, posebice za infrastrukturu, smještaj i usluge. Da bi osigurala svoj turistički potencijal Afrika će morati riješiti niz postojećih ograničenja.

Prvi vid ograničenja odnosi se na pojedine zemlje Afrike u obliku dostupnosti, pristupu finansijskim investicijama, ulaganja u turizam, nedostatak sigurnosti i brojnost zločina, vize, javno zdravstvo i slično. Pojedine zemlje mogu pružiti uspješne primjere politika i mjera rješavanja takvih problema. Samo vlade mogu stvoriti poslovno okruženje u kojem posluje odgovorno poduzeće. Vlada mora pomoći lokalnim zajednicama u turističkoj destinaciji, koje ovise o turističkom dohotku. Stoga je vrlo važno stvoriti zajedničku viziju te promovirati visoke standarde etike, industrije i civilnog društva prema odgovarajućim postignućima.

Graf 6. Kapitalna ulaganja u turizam (%)

Izvor: World Travel and Tourism Council (2014): Travel and tourism economic impact 2014 Africa, Dostupno na: www.wttc.org/-/media/files/reports/economic%20impact%20research/regional%20reports/africa2014.pdf [Pristupljeno 26.10.2015]

Kako je vidljivo iz grafa početkom 2000-ih godina ulaganja u turizam su se s godinama povećavala međutim sredinom 2000-ih godina počela su opadati te se niti ne predviđaju neka znatnija ulaganja. Opadanje ulaganja, ali i loša predviđanja mogu utjecati na negativan razvoj turizma samim time što bez ulaganja nema niti napretka.

Drugi vid ograničenja je zračni promet. Udaljenost Afrike od izvorišta turističkog tržišta stvara potrebu za viskom kvalitetom i više konkurentnijih avio-prijevoznika koji će putnicima osigurati udobniji te povoljniji prijevoz. Afrika je najmanja regija za zračne usluge u svijetu. Brojne statistike pokazuju nedostatak razvoja zrakoplovstva na kontinentu. Afrički zračni promet zauzima samo 4,1 % od ukupnog svjetskog u 2002. Godini.³⁴ Prema International Air Transportation, Bliski Istok i Afrika ostvarili su rast putnika 2013. godine s prometom od 7.8 %.³⁵

Tablica 5. Inter-regionalni zračni promet

Inter-regionalni zračni promet (prosječna godišnja stopa rasta u %)			
	1994-2000	1994-2002	2002
Afrika – Daleki Istok	6,0	4,6	0,1
Afrika – Bliski Istok	5,1	4,3	0,3
Europa – Afrika	7,5	5,9	1,1
Unutar Afrike	3,7	3,9	1,7
Unutar Europe	7,2	4,7	20,2
Unutar Sjeverne Amerike	2,0	0,1	34,4
Svijet	4,2	2,6	100

Izvor: Oxford Economic Forecasting (2011): The contribution of air transport to sustainable development in Africa, Dostupno na:

http://www.icao.int/Meetings/wrdss2011/Documents/JointWorkshop2005/ATAG_AfricaStudy1.pdf

[Pristupljeno 29.10.2015]

Prijašnji trendovi u zračnom putovanju ukazuju na relativno nizak rast zračnog prometa unutar Afrike, kao što je vidljivo i iz tablice, u odnosu na druge regije što ukazuje da

³⁴ loc. cit.

³⁵ African Development Bank Group (2013): Africa tourism monitor 2013, Dostupno na: http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/September_2013_-_Africa_Tourism_Monitor.pdf [Pristupljeno 26.10.2015]

nedostaju zračne veze unutar Afrike. Neki od glavnih razloga za mali broj međunarodnih letova je nedovoljan broj zračnih luka i loša zračna infrastruktura te ograničena konkurencija i težak i skup pristup razvoju zračnih luka.

Treći vid ograničenja odnosi se na cestovni promet. Cestovni promet u Africi je slab, te ne može nadoknaditi nedostatnost unutarnjeg zračnog prijevoza. Južna Afrika je primjer destinacije koja kroz dosljedna ulaganja u infrastrukturu sada može privući veliki broj posjetitelja. Procjene iz 2001. godine ukazuju na dobru cestovnu infrastrukturu u južnoj Africi. Slično tome, dvije trećine cestovne mreže južne Afrike i Zimbabvea u dobrom su stanju, međutim, održavanje cesta zanemareno je u Angoli i Mozambiku gdje se za 90 % cesta smatra da su u lošim uvjetima. Troškovi održavanja cesta ostaju pitanja za cijelu regiju. Dok neke države prepoznaju važnost integrirane i funkcionalne cestovne mreže, financiranje se često preusmjerava u druge sektore.

Četvrti vid ograničenja ogleda se u smještaju. Procjenjuje se da samo 10 % regije, odnosno 390 000 hotelskih soba zadovoljava međunarodne standarde.³⁶ Neregistrirani pansioni i domovi čine najveći udio smještajnih objekata. Potrebna je renovacija smještajnih objekata i izgradnja novih. Usprkos tim problemima, 23 međunarodne hotelske korporacije trenutno rade u Africi te šire sektor smještaja s nekoliko velikih hotelskih projekata.

Kao što je već navedeno, ograničeni i skuplji pristup Africi glavnim tržištima turizma te nerijetko neredoviti i neadekvatni prijevoz imaju značajne implikacije na konkurentnost Afrike u usporedbi s ostalim turističkim odredištima. Turizam, također ovisi i o nizu infrastrukturnih objekata koji često nedostaju ili su neadekvatni u mnogim dijelovima Afrike. Osim toga, Afrika ima mnogo nedostataka u pogledu razvoja komunalne infrastrukture poput pristupa pitkoj vodi što može ozbiljno ugroziti razvoj turizma.

2.2. Konkurentnost turizma Afrike

Procjenjuje se da su međunarodni turistički dolasci porasli za 2% u 2014. godini.³⁷ Dostignuća Afrike kao turističke destinacije treba uzimati s znanjem da nije u potpunosti iskorišten turistički potencijal. S obzirom na dobar potencijal razvoja turizma, turistički sektor

³⁶ African Development Bank Group (2014): Africa tourism monitor 2014, Dostupno na: http://www.africatraelassociation.org/userfiles/2014%20Africa%20Tourism%20Monitor_FINAL.pdf [pristupljeno 25.10.2015]

³⁷ The World Tourism Organization (2015): Tourism highlights 2015, Dostupno na: <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416899> [Pristupljeno 25.10.2015]

doprinosi zapošljavanju, podizanju nacionalnog dohotka i smanjenju siromaštva. Promjene koje se odvijaju u turističkim odredištima, posebice u dijelu Sjeverne Afrike, mogu dovesti do novih turističkih ponuda, ali i do ugrožavanja opstanka pojedinih turističkih destinacija. Kao rastuća komponenta, turizam ima važnu ulogu u izvozu i privlačenju izravnih stranih investicija.

Za podizanje konkurentnosti potrebno je identificirati odrednice koje će doprinijeti sektoru turizma da upotpuni svoj potencijal. U okviru izračuna indeksa konkurentnosti turizma i putovanja odrednice se objedinjavaju u okviru tzv. stupova. Indeks konkurentnosti je sveobuhvatan indeks koji za cilj ima mjerenje čimbenika politike i faktora koji omogućavaju razvoj sektora putovanja i turizma u različitim zemljama.³⁸ Izračunava se na temelju tri velika skupa varijabli koje omogućavaju ili upravljaju razvojem konkurentnosti u sektoru putovanja i turizma. Za svaki od tih skupova definiran je poseban podindeks i to:³⁹

- za regulatorni okvir sektora putovanja i turizma:
 - zdravlje i higijena,
 - sigurnost i osiguranje,
 - propisi o privatnosti,
 - održivost okoliša,
- za poslovno okruženje i infrastrukturu:
 - ICT infrastruktura,
 - turistička infrastruktura,
 - prometna infrastruktura,
 - infrastruktura zračnog prometa,
- za ljudske, kulturne i prirodne resurse u sektoru putovanja i turizma:
 - kadrovska služba,

³⁸ Institut za turizam (2009): Istraživanje Svjetskog ekonomskog foruma, Dostupno na: http://www.iztg.hr/hr/konkurentnost/druga_istrazivanja/svjetski_ekonomski_forum/ [Pristupljeno 25.10.2015]

³⁹ Yorowa Ollor H., (2014): Africa's Competitiveness In the Global Economy and the Tourism Sector, Dostupno na: <http://www.ajol.info/index.php/wajiar/article/view/120420> [Pristupljeno 25.10.2015]

- afiniteti za putovanja i turizam,
- kulturni resursi,
- prirodni izvori.

Većina zemalja u Sjevernoj Africi su cjenovno konkurentne destinacije. Međutim, za razliku od drugih zemalja zabrinutost je vezana uz sigurnost. Afričke zemlje vezane su više uz terorizam i političke nestabilnosti nego uz kriminal. Smanjen osjećaj sigurnosti uzrokuje smanjenje međunarodnih dolazaka. Drugi česti problemi uključuju nisku međunarodnu otvorenost, koja se može odnositi na sigurnosna pitanja i održivost okoliša. Zemlje Sjeverne Afrike mogu se podijeliti u tri skupine:⁴⁰

- one koje su stvorile jako poslovno okruženje, razvile infrastrukturu te se promovirale kao relativno sigurno odredište,
- one države koje ostvaruju veliku turističku privlačnosti, ali ograničenja predstavljaju sigurnost ili infrastrukturna ograničenja,
- one koje se nisu dovoljno razvile i ulagale u svoje turističke kapacitete.

Turizam u Africi ima značajan potencijal, posebice zbog bogatstva prirodnih resursa i potencijala za daljnji razvoj kulturnih resursa. Međutim, još uvijek se govori o samim počecima razvoja turizma te ranim fazama razvoja koje su snažno povezane s dugogodišnjim izazovima koji uključuju infrastrukturu, zdravlje i higijenu. Većina zemalja svjesna je potencijalne uloge turizma kao gospodarske prilike i razvoja, te su izrađeni strateški planovi za razvoj sektora. No, u kojoj mjeri je ostvarena stvarna provedba tih planova značajno varira. Tanzanija, Gambija, Kenija i Južna Afrika ulažu znatne napore u unapređenje turističkog razvoja. Dva aspekta posebno zahtijevaju veću međunarodnu suradnju. Jedan se odnosi na otvorenost. Ipak, većina zemalja u regiji i dalje ima značajna ograničenja putovanja, a postoje čak i rasprave o pooštavanju politike viza u zemljama kao što je Južna Afrika.⁴¹

⁴⁰ World Economic Forum (2015): The Travel and Tourism Competitiveness Index Ranking 2015, Dostupno na: <http://reports.weforum.org/travel-and-tourism-competitiveness-report-2015/index-results-the-travel-tourism-competitiveness-index-ranking-2015/> [Pristupljeno 26.10.2015]

⁴¹ Du Plessis E., e Saayman M., Van der Merwe A., (2014): What makes South African Tourism competitive?, Dostupno na: [http://www.ajhtl.com/uploads/7/1/6/3/7163688/article16vol4\(2\)july-nov_2015.pdf](http://www.ajhtl.com/uploads/7/1/6/3/7163688/article16vol4(2)july-nov_2015.pdf) [Pristupljeno 27.10.2015]

Južna Afrika prednjači prema regionalnom rangu i zauzima 48. mjesto u ukupnom poretku, vođena svojim bogatim prirodnim i kulturnim resursima, povoljnim poslovnim okruženjem koje karakterizira niski stupanj birokracije i skromno administrativno opterećenje te relativno dobra infrastruktura u odnosu na susjedne zemlje.⁴² Kao domaćin svjetskog prvenstva u nogometu 2010. i s nekoliko sportskih stadiona Južna Afrika ima velike mogućnosti biti domaćinom mnogih značajnih zabavnih događaja. Južnoafrička politika viza, koja prema konkurentnosti zauzima 67. mjesto, spremna je na nove strože imigracijske zakone, koji također utječu na posjetitelje, kako imigracijske krize ne bi imale negativan utjecaj na konkurentnost turizma.

Ako uspoređujemo konkurentnost Afrike s ostalim turističkim destinacijama, najbolje bi bilo usporediti je sa zemljama koje su joj najbliže, ali opet konkurentne. Primjerice za usporedbu možemo uzeti Ujedinjene Arapske Emirate koji zauzimaju 24. mjesto na globalnoj ljestvici prema konkurentnosti u turizmu.⁴³ Za razliku od Afrike, Ujedinjeni Arapski Emirati nisu bogati prirodnim resursima, ali to ih nije spriječilo da razviju turizam. Izgradili su jedinstveno okruženje za privlačenje turista poput Dubai fontana, Burj Khalifa, Dubai Mall, Burj Al Arab i slično.⁴⁴ Osim izgradnje zanimljivih građevina, Ujedinjeni Arapski Emirati daju veliku važnost za razvoj infrastrukture zračnog prijevoza te turističke industrije. Međutim ako je uspoređujemo s nekom europskom turističkom destinacijom poput Španjolske možemo vidjeti zbog čega je Španjolska posjećenija destinacija od bilo koje afričke države. Pa tako za usporedbu sa Španjolskom možemo uzeti Egipat. Egipat je 83. u svjetskom poretku i 10. u regiji, s oko 9 milijuna turista godišnje ispod punog potencijala zemlje kao cjenovno konkurentna destinacija, sa značajnim ulaganjima u T & T industriji.⁴⁵ Iako je Egipat bogat kulturnim resursima i zemlja s dugom poviješću i dalje ima nisku posjećenost. Jedan od razloga nedovoljne konkurentnosti je niska sigurnost i sigurnosne performanse koji imaju utjecaj na otvorenost zemlja. Osim toga kvaliteta u pogledu cesta i

⁴² World Economic Forum (2015): The Travel and Tourism Competitiveness Index Ranking 2015, Dostupno na: <http://reports.weforum.org/travel-and-tourism-competitiveness-report-2015/index-results-the-travel-tourism-competitiveness-index-ranking-2015/> [Pristupljeno 26.10.2015]

⁴³ World Economic Forum (2015): The Travel and Tourism Competitiveness Index Ranking 2015, Dostupno na: <http://reports.weforum.org/travel-and-tourism-competitiveness-report-2015/index-results-the-travel-tourism-competitiveness-index-ranking-2015/> [Pristupljeno 26.10.2015]

⁴⁴ Trip advisor (2015): Aktivnosti u Dubaiju, Dostupno na: https://www.tripadvisor.rs/Attractions-g295424-Activities-Dubai_Emirate_of_Dubai.html [Pristupljeno 26.10.2015]

⁴⁵ World Economic Forum (2015): The Travel and Tourism Competitiveness Index Ranking 2015, Dostupno na: <http://reports.weforum.org/travel-and-tourism-competitiveness-report-2015/index-results-the-travel-tourism-competitiveness-index-ranking-2015/> [Pristupljeno 26.10.2015]

infrastrukture je jako loša. Prilikom posjeta Egiptu turistima se daje nekoliko savjeta prilikom boravka u zemlji:⁴⁶

- Opasnost od terorističkih napada nije velika, ali postoji.
- Žene bi trebala uvijek biti u pratnji muškaraca, te pristojno odjevene sukladno turističkim pravilima jedne muslimanske zemlje.
- Voda se pije isključivo iz boca, a jede se samo na provjerenim mjestima.
- Sitne krađe na egipatskim ulicama su česte, pa pripazite na svoj novac, dokumente i slično.

U pogledu sigurnosti te dostupnosti vidljivo je zbog čega je Španjolska konkurentnija destinacija od Egipta. Španjolska je jedna od vodećih turističkih zemalja Europe, budući da je godišnje posjeti preko 50 milijuna gostiju, te na taj način ostvaruje goleme prihode od turizma. Prema UNWTO-u, Španjolska je 2014. godine bila treće posjećena zemlja po redu, sa 59 milijuna posjetitelja, dok su ispred nje bile Francuska sa 83 milijuna posjetitelja, te SAD, sa 74,8 milijuna gostiju.⁴⁷ Španjolska kao turistička destinacija posjeduje izvanredne prirodne i kulturne resurse i veoma povoljan geoprometni položaj. U projekciji svog gospodarskog razvoja počela je s velikim investicijama u izgradnju prometne infrastrukture, te kvalitetnu izgradnju raznovrsnih ugostiteljskih kapaciteta.

2.3. Turistički proizvod Afrike

Turistički proizvod se sastoji od glavnih resursa koje zemlja može ponuditi turistima kao što su:⁴⁸

- sunce, more i pijesak
- divljači za safari
- planine, jezera, rijeke, šume i doline,

⁴⁶ Egipat, Dostupno na: <http://www.wish.hr/2011/09/egipat/> [Pristupljeno 26.10.2015]

⁴⁷ The World Tourism Organization (2015): Tourism highlights 2015, Dostupno na: <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416899> [Pristupljeno 25.10.2015]

⁴⁸ Christie I., Crompton D., (2001): Tourism in Africa, Dostupno na: <http://www.worldbank.org/afr/wps/wp12.pdf> [Pristupljeno 19.10.2015]

- kulturna dobra u obliku izgrađenog okoliša, baština izražena prepoznatljivim lokalnim običajima, rukotvorinama.

Turistički proizvod također uključuje prijevoz od i do zemlje i konačnog odredišta, hotele i druge smještajne objekte, restorane, nacionalne parkove i gradske ture. Atraktivnost i konkurentnost turističkog proizvoda ovisit će o kvaliteti i dostupnosti izgrađene imovine i o načinu kojim se upravlja prirodnim i kulturnim dobrima.

Afričke turističke destinacije su različite, s raznim turističkim nišama smještenim u različitim državama. Istočna i južna Afrika obiluju parkovima, zapadna je usredotočena na etnički turizam dok se zapadni i istočni dio unutrašnjosti može povezati s turizmom romantike. Mjesta poput egipatskih piramida, RiftValley u istočnoj i južnoj Africi, planina Kilimandžaro neke su od glavnih atrakcija. Biljni i životinjski svijet, močvare i obalna područja također su glavne atrakcije. Što se tiče selektivnih oblika turizma, oni variraju u Africi, pa tako imamo promatranje ptica, posjete prašumi, planinarenje, ronjenje i slično.

Afrički turistički potencijal će i dalje rasti kroz privlačenje novih tržišta i razvojem novih proizvoda. Različite niše proizvoda neće samo privući nove turiste već će ih navoditi na duži boravak. Mnogo današnjih mladih putnika ima pristup prema kojem je potrebno putovati i imati proširene interese za avanturu te stvaranje novih iskustava. Poticanje putovanja stanovnika Afrike unutar Afrike stvara nove mogućnosti i veliki potencijal za razvoj turističkog proizvoda u Africi.

2.3.1. Safari turizam

Safari označava putovanje s razgledavanjem prirode. Mogućnost gledanja životinja u svom prirodnom staništu svega na nekoliko metara, posjete egzotičnim vrtovima prepunim aromatičnih bilja te posjete selima koja stoje u vremenu, predstavljaju dio ponude koje nudi safari turizam. Danas negativnu riječ lov u safari turizmu brzo zamjenjuje socijalno i ekološki odgovorno putovanje. Safari putovanja u Africi podrazumijevaju putovanje koje uključuje gledanje i provođenje određenog vremena u pustinjskim područjima. Moderni safari turizam uglavnom se razvio u odmor, izlete koji podržavaju očuvanja lokalnih tradicija. Razvoj eko turizma utjecao je na razvoj ekološki prihvatljivog safari turizma. Moderni safari turizam je i društveno odgovorno putovanje gdje interakcija s lokalnim zajednicama ima pozitivan učinak na lokalnu ekonomiju. Safari inovacije su važan turistički proizvod za nekoliko zemalja,

posebno u Južnoj Africi. Kako potražnja i očekivanja rastu, stvaraju se nove mogućnosti za razvoj diljem Afrike. Turoperatori u Tanzaniji, Keniji i Južnoj Africi sada nude pješačke safarije, kajak safari i mobilni kamp safari.⁴⁹ U Keniji u sklopu safari turizma nudi se 14-dnevno hodanje kroz Rift Dolinu gdje je vodič lokalni Samburu i Maasai radnik. Za vrijeme ture turisti spavaju u šatorima te za jedan dio putovanja koriste deve kao prijevozno sredstvo. Kao dio tradicionalnog safarija, turoperatori nude posjete lokalnim plemenima kako bi se upoznali njihovi običaji. Safari turizam u Africi u svojoj ponudi nudi:⁵⁰

- doživljavanje lokalnih kultura Afrike,
- upoznavanje mjesta i prirodnih čuda,
- posjete povijesnim znamenitostima i razgledavanja,
- sudjelovanje u avanturama i aktivnostima na otvorenom.

Većina afričkih safari putovanja su kopnena, između odredišta, međutim, to ne mora uvijek biti tako kao u slučaju kanu safarija, fly safarija i raznih drugih specijalističkih safari putovanja.

Prema ATTA izvještaju iz 2012. godine, 42 % putnika iz Sjeverne Amerike, Europe i Južne Amerike su najmanje jedan put godišnje imali avanturističko putovanje.⁵¹

Safari je najpopularniji u sljedećim državama: Tanzanija, Kenija, Bocvana, Zambija, Namibija, Uganda, Južnoafrička Republika, Demokratska Republika Kongo i Zimbabve. Primjer jednog oblika safarija je foto - safari. Foto - safari je osmišljen za sve ljubitelje prirode s ponudom obilaska šuma. Zanimljivost obilaska je promatranje i mogućnost fotografiranja prirode i divljači iz neposredne blizine. Najveći broj divljači kreće se u razdoblju migracije od listopada do veljače, a najzanimljivije razdoblje za posjetitelje je za vrijeme rike kada su jeleni neoprezni i zauzeti košutama pa im se lakše prišuljati. Safari u Tanzaniji obećava jedno nenadmašno putovanje svijetom divljine. Na njenom prostoru živi oko 60.000 vrsta kukaca, oko 25 vrsta gmazova i vodozemaca te oko sto vrsta zmija i riba. Također, tu se može vidjeti oko 1000 različitih vrsta ptica, dok je jedno od najboljih mjesta na

⁴⁹ Africa House (2010): The Case for Tourism in Africa, Dostupno na: http://www.nyuafricahouse.org/wp-content/uploads/2013/06/State_of_Tourism_in_Africa_May_2010.pdf [Pristupljeno 27.10.2015]

⁵⁰ What is a Safari in Africa?, Dostupno na: <http://www.africanbudgetsafaris.com/blog/what-is-a-safari/> [Pristupljeno 27.10.2015]

⁵¹ Loc. cit.

svijetu za promatranje lavova, geparda i leoparda upravo Nacionalni park Serengeti.⁵² Osim foto – safarija specijalizirane su pojedine vrste safarija kao što je: safari s vodičem, mobilni safari ili leteći safari uz više koncepata kao što je safari na slonu ili konju, safari balonom i dr.

2.3.2. Ekoturizam

Ekoturizam se odnosi na putovanja ili odmor na prirodnim područjima bogatim životinjskim i biljnim svijetom te promicanje razumijevanja i očuvanja okoliša. Ekoturizam je važan za Afriku iz razloga jer stvara učinkovite ekonomske poticaje za očuvanje biološke i kulturne raznolikosti, dok u isto vrijeme potiče zajednice na borbu protiv siromaštva uz gospodarski razvoj i rad prema održivom razvoju na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini. Iako je razvoj Afrike spor, kontinent je globalni lider za ekoturizam.⁵³ Ekoturizam Afrike najviše se oslanja na biološku raznolikost s nekoliko prelijepih nacionalnih parkova te pješčanih plaža. Prepuna je divljih zvijeri poput lavova, leoparda, slonova, velikih bijelih psina, zebri i mnogih drugih. Osim biološke raznolikosti Afrika ima za ponuditi i mnogobrojne šume, stepe, pustinje, prašume i slično. Najvećim dijelom, ekoturizam Afrike odvija se u Keniji koja je prepuna divljači, bogata krajolicima, pješčanim plažama i predivnom prirodom. Popularne destinacije u Keniji su Masai Mara, Amboseli, Mt Kenija, Nairobi i Samburu nacionalni parkovi.

Međutim, afrička bioraznolikost uvelike je ugrožena. Broj nosoroga, zebri i slonova od 1960-ih godina pao je svega na nekoliko stotina. Zbog toga su poduzete mjere za očuvanje bioraznolikosti izgradnjom megaparkova i transnacionalnih prolaza. Osim očuvanja bioraznolikosti u sklopu ekoturizma afričke države potiču rad s lokalnim zajednicama i upravljanje otpadom i emisijama. Mnogo se ulaže u obnovljive izvore energije, posebno u solarnu energiju, koju uglavnom koriste u hotelima za grijanje vode. Zbog sve veće ugroženosti i nestajanja šuma, potiče se korištenje briketa kao ogrjevnog goriva koji su izrađeni od raznih otpadnih materijala.

Kao primjer destinacije eko turizma možemo navesti Madagaskar. Prije otprilike 100 i 200 milijuna godina, Madagaskar je odvojen od Gondwanalanda, stvarajući jedinstven ekosustav biljaka i životinja koje su odavno nestali iz drugih dijelova svijeta.⁵⁴ Otok je dom bujne prašume, tropske šume, suhe visoravni i pustinja. Sa 5.600 km obale, njegova obalna

⁵² Tanzanija - safari prijestolnica Afrike, Dostupno na: <http://www.vecernji.hr/slano-i-slatko/tanzanija-safari-prijestolnica-afrike-138611> [Pristupljeno 27.10.2015]

⁵³ Ecotourism in Africa, Dostupno na: <http://www.safariguideafrica.com/ecotourism-in-africa/> [Pristupljeno 27.10.2015]

⁵⁴ Ecodestinations: Africa, Dostupno na: <https://www.ecotourism.org/africa> [Pristupljeno 27.10.2015]

područja smatraju se među najbogatijim raznolikim obalama, uključujući koraljne grebene, mangrove, estuarije i močvare. Pod UNESCO-ovom svjetskom baštinom u Madagaskaru nalazi se Atsinanana. Sastoji se od 6 različitih nacionalnih parkova duž istočne obale otoka. Od ključne je važnosti zbog svoje jedinstvene biološke raznolikosti.

2.3.3. *Kulturni turizam*

Sa svojim raznolikim kulturnim resursima Afrika ima ogroman potencijal za razvoj kulturnog turizma. Tijekom povijesti afrička društva su pronalazila različite načine adaptacije na izazove u njihovom okolišu kroz specifične oblike društvene organizacije, političke sustave, vjerovanja i običaje. Ova raznolikost i danas pokazuje dinamičnost i kreativnost afričkih kultura u njihovim odgovorima na kolonijalno nasljeđe i promjenjiv i izazovan globalni kontekst. Kao ponudu u sklopu kulturnog turizma Afrika ima mnogo povijesnih znamenitosti od koji je najviše u Egiptu. Najpoznatiji spomenici su egipatske piramide. Osim kulturnim spomenicima, Afrika je bogata i kulturnim nasljeđem. Stanovnici Afrike još uvijek su okrenuti tradicionalnom načinu života te su zbog toga vrlo popularni razni festivali. U promociji turističke destinacije kulturni resursi su vrijednosti koje se mogu istaknuti kao vodeći proizvod destinacije. Ono što jednu destinaciju čini drugačijom od ostalih jest njezina kulturna baština. Zato naglasak treba biti na tom resursu kao vodećem „proizvodu“ destinacije. Kultura je danas osnovni element kojim se koristi menadžment turističke destinacije za privlačenje turista u destinaciju i za stvaranje brenda.

Kulturni turizam može osigurati:⁵⁵

- nove gospodarske mogućnosti zajednicama da izađu iz siromaštva,
- razvoj na lokalnoj razini gradeći raznolike socijalne, ekonomske i materijalne resurse,
- generirati prihode od postojećih kulturnih dobara,
- jačanje društvenog kapitala i socijalne kohezije.

Kao primjer destinacije kulturnog turizma u Africi svakako je Egipat. Njegova povijest je duga i bogata, a svaki turist neizbježno će pogledati svjetsko čudo antičkog svijeta,

⁵⁵ Tourism in Africa, Dostupno na: <http://www.worldbank.org/afr/wps/wp12.pdf> [pristupljeno 27.10.2015]

piramide u Gizi. Neizostavna stanica je i egipatski muzej antikviteta, muzeji islamske umjetnosti, kao i niz džamija (IbnTulun, Al-Azhar, el-Muayyad).⁵⁶

Festivali i događaji mogu biti dobar način podizanja svijesti o destinaciji, ali i produljenja turističke sezone. Dvogodišnji afrički filmski festival učinkovito je podigao svijest o mjestu Burkina Faso kao odredištu za razvoj turizma.

2.4. Pozitivni učinci razvoja turizma

Turizam stvara radna mjesta posebno u sektorima kao što su maloprodaja i prijevoz. Isto tako, pruža se mogućnost za otvaranje malih poslovnih poduzeća što je od velike važnosti posebno u ruralnim zajednicama te generira dodatne porezne prihode koji se mogu koristiti za izgradnju škola, bolnica i ostalih javnih ustanova. Osim toga, poboljšanje infrastrukture i stvaranje novih zabavnih sadržaja može koristiti i lokalnoj zajednici. Turizam potiče čuvanje tradicijskih običaja, rukotvorina te festivala koji privlače turiste, a ujedno se domicilno stanovništvo ponosi svojom kulturom. Interakcija između domaćina i gostiju podiže svijest o globalnim pitanjima kao što su siromaštvo te zlouporaba ljudskih prava. Turizam također može promicati očuvanje divljih i ugroženih vrsta i prirodnih resursa poput šuma koje su sada dio turističke imovine.

2.4.1. Ekonomski učinci

Porast broja dolazaka turista općenito predstavlja razmjerno povećanje pozitivnih ekonomskih, socijalnih, političkih i ekoloških utjecaja. Kao što je vidljivo iz tablice povećanje turističkih dolazaka popraćeno je s povećanjem prihoda države. Kao posljedica toga turizam je postao jedan od glavnih izvoznih aktivnosti u nekoliko afričkih zemalja.

Tablica 6. Prihodi od turizma u Africi u milijardama USD

Regija	1988	1990	1992	1994	1996
Svijet	202 552	266 207	310 785	351 079	425 047
Afrika	4 567	5 333	6 023	6 511	7 670
Istočna Afrika	797	1 116	1 251	1 404	1 888
Srednja Afrika	67	202	106	122	118
Sjeverna Afrika	2 458	2 297	2 515	2 622	2 751

⁵⁶ Egipat, Dostupno na: <http://www.wish.hr/2011/09/egipat/> [Pristupljeno 27.10.2015]

Južna Afrika	745	1 243	1515	1 816	2 238
Zapadna Afrika	500	575	637	547	675

Izvor: Mpofu T., (2009): An assessment of the impact of tourism globalization in Africa, Dostupno na: www.ajol.info/index.php/jbas/article/download/57346/45727 [Pristupljeno 27.10.2015]

Stvaranje deviznih prihoda, doprinos bilanci plaćanja, povećanje državnih prihoda od poreza multinacionalnih korporacija, pozitivan saldo bilance stvorilo je mnogo mogućnosti za otvaranje novih radnih mjesta. Sve ovo navedeno su glavni pozitivni učinci povezani s globalizacijom i turizmom u Africi.

Tablica 7. Prihodi od turizma u USD milijardama i zaposlenost u turizmu u Africi (2008-2014)

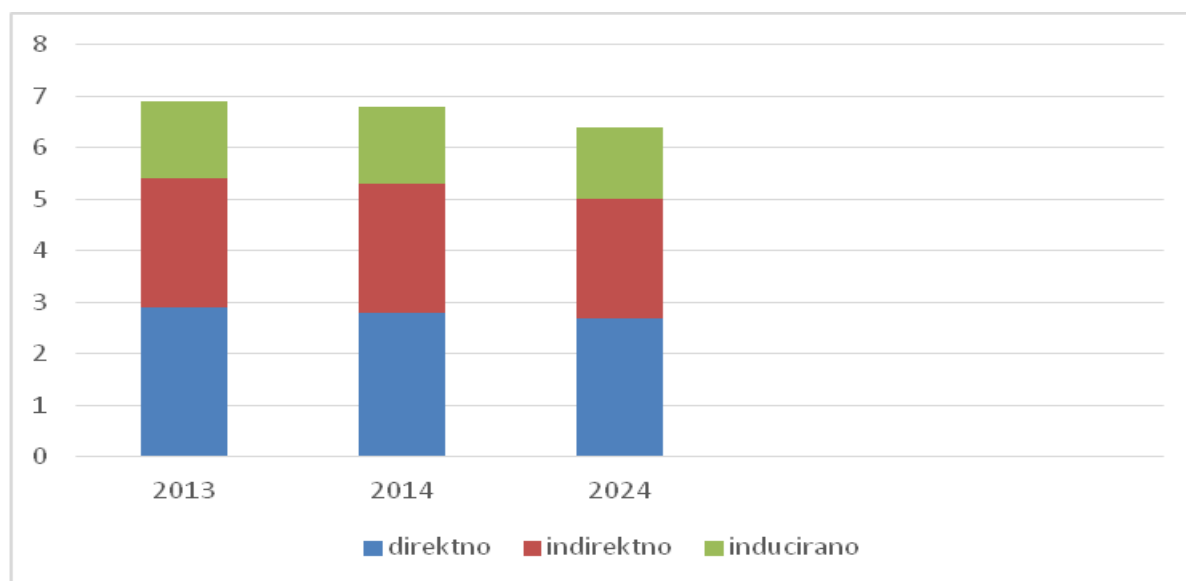
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Prihod od turizma	168,6	170,1	171,5	163,7	173,1	170,7	177,8
Broj zaposlenih u turizmu	19 883	19 530	19 112	18 963	19 545	19 348	19 698

Izvor: World Travel and Tourism Council (2014): Travel and tourism economic impact 2014 Africa, Dostupno na: www.wttc.org/-/media/files/reports/economic%20impact%20research/regional%20reports/africa2014.pdf [Pristupljeno 26.10.2015]

Tablica prikazuje trendove zapošljavanja u sektoru turizma i prihode od turizma za Afriku. Tome se može pridodati da je u Keniji oko 7 500 osoba zaposleno u hotelima, 1 300 rade kao turoperatora, 100 u zračnom prometu te 1 600 u nacionalnim parkovima.⁵⁷

⁵⁷Mpofu T., (2009): An assessment of the impact of tourism globalization in Africa, Dostupno na: www.ajol.info/index.php/jbas/article/download/57346/45727 [Pristupljeno 27.10.2015]

Graf 7. Udio zaposlenih u turizmu cjelokupnog gospodarstva

Izvor: World Travel and Tourism Council (2014): Travel and tourism economic impact 2014 Africa, Dostupno na: www.wttc.org/-/media/files/reports/economic%20impact%20research/regional%20reports/africa2014.pdf [Pristupljeno 26.10.2015]

Graf prikazuje udio zaposlenih u turizmu. Najveći udio zaposlenih odnosi se na direktno zapošljavanje poput zapošljavanja u hotelima, putničkim agencijama i slično. Međutim, isto tako značajan je udio onih koji se zapošljavaju u restoranima, cafe barovima i slično.

Multiplikativni učinak opisuje snagu turizma u multipliciranju dohotka ostvarenog u inicijalnoj fazi realizacije turističke potrošnje, tj. u trenutku kad privremeni posjetitelj podmiri račun za iskorištenu uslugu ili proizvod.⁵⁸

Učinak multipliciranja prepoznale su također multinacionalne i transnacionalne kompanije koje su iskoristile globalizaciju turizma te traže u Africi nove mogućnosti za rast svojih poduzeća. Globalizacija turizma također je stvorila nove turističke atrakcije, tržišta za afričke proizvode, dodatna sredstva za novu infrastrukturu kao što je pristup vodi, ceste, telefon od kojih i lokalno stanovništvo ima korist. U pokušajima održavanja konkurentnosti na tržištu, afričke kompanije pokušavaju osigurati visoku kvalitetu i standardizirane proizvode i usluge. U nekoliko afričkih zemalja postignuta je horizontalna integracija kroz ugovorne sporazume s velikim brand kompanijama poput TheHolidayInns, Hilton, Sheraton i

⁵⁸ Multiplikativna funkcija, Dostupno na: <https://bs.scribd.com/doc/169992630/52/MULTIPLIKATIVNA-FUNKCIJA#page=87> [Pristupljeno 27.10.2015]

slično. Ovi globalni sporazumi uvelike su povećali stabilnost nekih afričkih društava. Turistička globalizacija utječe i na povećanu međugraničnu suradnju između država koje graniče jedna s drugom.

2.4.2. Društveno-kulturni učinci

Društveno-kulturni utjecaji turizma mogu biti pozitivni i negativni. Jedan od pozitivnih utjecaja je razmjena kulturnih informacija, ideja i vjerovanja. Turizam može biti korišten za poticanje interesa i očuvanje domaće kulturne baštine. To je značajan pozitivan društveno-kulturni utjecaj koji se odnosi na drevne spomenike, umjetnost, obrt te kulturne ceremonije i rituale. Kulturna razmjena koja se odvija između turista i lokalnog stanovništva može pomoći u održavanju mira između zajednica. Međunarodni turizam postao je bitan za interakciju između Afrike i različitih civilizacija. To je pomoglo da se prošire granice znanja i da se prevladavaju stereotipi o vrijednosti ljudi, pogotovo onih koji žive u Africi. U tom kontekstu, globalizacija turizma služi kao glavno sredstvo za razvijanje i poboljšanje afričkog društvenog i kulturnog razumijevanja. Stupanje u interakciju domaćin-gost stvara bolje razumijevanje i poštovanje vrijednosti afričkih kultura te je rezultiralo prijateljstvima između međunarodnih putnika i njihovih afričkih domaćina. Također je pomoglo u razvoju autohtonih afričkih kultura, očuvanju povijesnih spomenika i arhitektonskih objekata. Međunarodni turizam je omogućio da se razbiju predrasude, barijere i sumnje koje postoje između Afrikanaca i stranih turista. Prema tome, pozitivni učinci globalizacije doprinijeli su novim međugeneracijskim odnosima i širenju društvenih horizonata.

2.5. Negativni učinci razvoja turizma

Unatoč brojnim prednostima koje su do sada ostvarile afričke zemlje, proces globalizacije također je povezan s nizom negativnih učinaka. Razumijevanje da turistički razvoj može dovesti do brojnih i složenih utjecaja sugerira da lokalni dužnosnici i stanovnici u zajednici moraju raditi u suradnji i pažljivo planirati rast i razvoj. Pod negativnim ekonomskim učincima možemo izdvojiti.⁵⁹

- poskupljenja roba i usluga,

⁵⁹ The impacts of tourism, Dostupno na: <http://www.seagrant.umn.edu/tourism/pdfs/ImpactsTourism.pdf> [Pristupljeno 28.10.2015]

- poskupljenja zemljišta i stanovanja,
- povećane troškove života,
- povećanje potencijala za uvoz radne snage,
- veća cijena za dodatnu infrastrukturu (voda, kanalizacija, gorivo, javne ustanove itd.),
- povećava troškove održavanja cesta,
- sezonski turizam stvara rizik kod nezaposlenosti,
- pojavljuju se poslovi koji su slabo plaćeni.

S obzirom da se može reći da se razvoj uspješnog turizma temelji na infrastrukturi kao što su ceste, hoteli i slično, trošak izgradnje infrastrukture najčešće treba financirati vlada. Novac za takve investicije dolazi od poreznih prihoda često iz poslova u turizmu. Razvoj turizma može znatno koštati lokalne samouprave i lokalne porezne obveznike. Vlada može utjecati na unaprjeđenje zračne luke, cesta i drugih infrastruktura, a možda i osigurati porezne olakšice i druge financijske pogodnosti.⁶⁰ Javna sredstva troše se na subvencioniranje infrastrukture ili na porezne olakšice koje mogu smanjiti ulaganja države u drugim kritičnim područjima kao što su obrazovanje i zdravstvo.

Poslovi u turizmu sezonske su naravi i često su vrlo slabo plaćeni. U Gambiji, primjerice, 30% radne snage ovisi izravno ili neizravno o turizmu. U malim otočnim državama u razvoju, postoci su u rasponu od 83% na Maldivima, do 21% na Sejšelima i 34% na Jamajci.⁶¹ Osim što se u turističkim poslovima često iskorištavaju zaposleni, turizam također negativno utječe i na cijene dobara i usluga koje ne koriste samo turisti već i domicilno stanovništvo. Novac od turizma nije uvijek od koristi za lokalne zajednice koliko je od koristi velikim međunarodnim tvrtkama poput hotelskih lanaca. Povećanje potražnje za osnovne usluge i robu iz turističke ponude često će izazvati poskupljenja koja mogu negativno utjecati na lokalne stanovnike čiji prihodi se ne povećavaju proporcionalno.⁶² Osim što turizam utječe na cijene dobara i usluga, utječe i na cijene nekretnina što uvelike otežava

⁶⁰ Negative Economic Impacts of Tourism, Dostupno na:
<http://www.unep.org/resourceefficiency/Business/SectoralActivities/Tourism/FactsandFiguresaboutTourism/ImpactsOfTourism/EconomicImpactsofTourism/NegativeEconomicImpactsofTourism/tabid/78784/Default.aspx>
 [Pristupljeno 28.10.2015]

⁶¹ loc. cit.

⁶² loc. cit.

lokalnom stanovništvu mogućnost za osiguranje vlastitog doma. Turizam negativno može utjecati na zajednicu ne samo cijenama već i raznim događajima poput:⁶³

- prekomjerno pijanstvo, alkoholizam, kockanje,
- povećanje maloljetnika koji konzumiraju alkohol,
- povećanje kriminala, droge, prostitucije,
- neželjene promjene načina života,
- negativne promjene u vrijednosti i običajima.

Ponašanje posjetitelja također može imati štetan učinak na kvalitetu života lokalne zajednice, poput stvaranja osjećaja gušenja i zbijenosti, širenja droge i alkohola u optjecaj među lokalno stanovništvo, prostitucije i slično. Gradnja hotela gdje se prilikom gradnje mještani moraju seliti te stvaranje privatnih plaža ukazuje na još jedno kršenje ljudskih prava.

Osim ekonomskih i socijalnih negativnih učinaka, turizam stvara prijetnje prirodnim i kulturnim resursima poput:⁶⁴

- zagađenja (zrak, voda, buka, krutog otpada i vizualno zagađenje),
- gubitak prirodnog krajolika i poljoprivrednog zemljišta za razvoj turizma,
- uništavanje flore i faune,
- degradacija krajolika, povijesnih mjesta i spomenika,
- nestašice vode.

Razvojem cesta i uvođenjem zračnih linija dolazi do povećanja emisije štetnih plinova, erozije tla i slično što negativno utječe na floru i faunu.

⁶³ The impacts of tourism, Dostupno na: <http://www.seagrant.umn.edu/tourism/pdfs/ImpactsTourism.pdf> [Pristupljeno 28.10.2015]

⁶⁴ Loc. cit.

3. TURISTIČKE DESTINACIJE AFRIKE

Afrika kao turistička destinacija zadržavajući je kontinent. Postoje mnoge egzotične turističke atrakcije koje Afrika može ponuditi. Afrička kultura je nevjerojatno zanimljiva jer je raznolika. Svaka zemlja ima mješavinu plemena sa svojim jedinstvenim jezikom i kulturom. Male zemlje poput Ugande dom su za više od 30 plemena. Jedan dan u Keniji mogu se jahati deve u pustinji, otići u safari šetnju s plemenom Maasai i nekoliko dana kasnije završiti tjedan istražujući stare islamske primorske gradove na obali Indijskog oceana.

3.1. Kenija

Smještena u Istočnoj Africi uz obalu Indijskog oceana, Kenija je popularno odredište za nekoliko milijuna turista godišnje. Za mnoge, Kenija predstavlja cijelu istočnu Afriku u malom. Kao turistička destinacija ima sve, bogati biljni i životinjski svijet, noćni život, prekrasne gradove, pješčane plaže, planine, pustinje, tradicionalnu kulturu i modernu umjetnost. Kenija je bogata nacionalnim parkovima poput jezera Naivashia, jezera Nakuru, posjeduje nacionalni park Beach te koraljne grebene nacionalnog parka Kisite Marine. Turističke atrakcije Kenije u rasponu su od safarija, kroz nacionalne parkove do prekrasnih plaža. Obala nudi kulturne i povijesne atrakcije bogate slikovitim starim arapskim gradovima i ruševinama portugalskih naselja iz šesnaestog stoljeća. Tu su idealni uvjeti za ronjenje i ribolov zajedno s netaknutim plažama koje su zaštićene od morskih pasa i koraljnih grebena. Većina posjetitelja Kenije i dalje dolazi da bi vidjela raznolik biljni i životinjski svijet, posebice koncentracije slonova, žirafa, antilopa i zebra.

Kenija je zemlja raznovrsnog područja, od snježnih planinskih lanaca s hladnim šumovitim padinama, savanskih ravnica i pustinja, nizinskih šuma i pješčanih šuma. Kenija ima više od stotinu vrsta sisavaca, 12 različitih vrsta primata, niz gmazova i više od 1.000 vrsta ptica, uključujući i više od 75 ptica grabljivica.⁶⁵ Osim prirodnih ljepota i životinjskog svijeta Kenija je bogata tradicijom. Tu se razvio jedan od najpopularnijih oblika pop glazbe Benga, koji kombinira tradicionalne afričke bubnjeve i plesne ritmove te stvara moderni elektro zvuk. Glazba je često mješavina afričkih, indijskih, europskih i američkih stilova.

⁶⁵ Kenya, Dostupno na: <http://www.our-africa.org/kenya> [Pristupljeno 28.10.2015]

Mnoge kenijske zajednice također su usvojile zapadnjačke stilove odjevanja s izvornom plemenskom odjećom, nakitom i ukrasima za tijelo.

Znamenitosti i turističke atrakcije u Keniji:⁶⁶

- Mt. Kenya – najviši vrh Afrike 5199 m. Idealno mjesto za ljubitelje adrenalinskih sportskih aktivnosti, ali isto tako i za razgledavanje nacionalnog parka u sklopu kojeg je ugašeni vulkan,
- Afrička jezera – drugo najveće slatkovodno jezero na svijetu je upravo jezero Viktorija koje se smjestilo u ovoj državi. Tu je i slano jezero Bogoria, poznato po izvorima tople vode, kao i jezero Turkana, najveće stalno pustinjско jezero,
- Rezervat Masai Mara – od srpnja do listopada traje velika migracija životinja, kada je moguće vidjeti na stotine zebri, antilopa i gazela,
- Pješčane plaže i koraljni grebeni – obala Kenije savršena je za ljubitelje vodenih aktivnosti, kupanje, ronjenje, jedrenje i slično,
- Muzeji – muzej Kisumu otkriva zadivljujuće zoološke i botaničke eksponente, kao i tradicijske obrte, oruđa i predmete karakteristične za taj prostor. Kuća M'Bogami je kuća u kojoj je živjela danska književnica Karen Blixen.

Kulturne i povijesne ljepote zemlje mogu se vidjeti u kenijskom nacionalnom muzeju. Posjetom kenijskih bomasa – seoskih nastambi kojima je cilj održati i prezentirati raznolikost kenijske kulture, najbolje će se upoznati autohtona kultura. Ljubitelji životinja posjetit će Centar žirafa u kojima se mogu nahraniti životinje, ali i Nacionalni park Nairobi koji se nalazi tek 7 kilometara od glavnoga grada, a pruža zadivljujući pogled na kenijsku divljinu. Turisti rado posjećuju i drugi najveći grad u Keniji, te njenu najvažniju luku – Mombasu, kao i gradove Nakuru, Eldoret te Kisumu.

⁶⁶ Kenija, Dostupno na: <http://www.wish.hr/2011/09/kenija/> [Pristupljeno 28.10.2015]

3.1.1. Turizam Kenije

Turizam ima dugogodišnju tradiciju u Keniji te je više razvijen nego u bilo kojoj drugoj državi Istočne Afrike. Turizam Kenije pokrenut je još tijekom kolonijalnog razdoblja kao slobodno orijentirana aktivnost Europljana koji su bili pripadnici visokog staleža. Većina posjetitelja koji su došli iz antičke Grčke, Arabije, Perzije i Indije bili su trgovci i osvajači. Oko 1940-te gradi se željeznica koja povezuje Keniju s Ugandom. Tako je izgradnja željeznice poboljšala unutarnju mobilnost. Uvođenjem zračnih linija kasnih 1950-ih Kenija je postala još dostupnija za ostatak svijeta. Nakon toga država počinje sve više ulagati u infrastrukturu te u razvoj i pružanje usluga posebno u korist turizma. Rano uključivanje Europljana u turizam bio je produžetak njihova daljnjeg ulaganja. Kao članovi društvene elite imali su olakšan pristup kolonijalnim službenicima te su mogli promovirati svoje interese.

Strategija koju Kenija primjenjuje za razvoj turizma ne promiče masovni turizam. Ova strategija primjenjivana je niz godina, međutim, u narednih nekoliko godina turizam se suočava s nizom problema. Budući da se Kenija uglavnom oslanja na posjetitelje iz Europe i Amerike, osjetljiva je i na ekonomske promjene koje se dešavaju na tom području. Nedostatak smještajnih i ugostiteljskih objekata i dalje ometa ugostiteljstvo Kenije glavnih turističkih područja. Loše ceste i otežan pristup i dalje predstavljaju prepreke.

Vlada Kenije prepoznaje važnost održavanja ravnoteže između privlačenja velikog broja posjetitelja i očuvanja prirodnog okoliša. Za očuvanje bogate prirodne i kulturne baštine Kenija u cijelosti mora prihvatiti održivi turizam. Održivi turizam stvara prihod, povećava zaposlenost i stvara pogodnosti za zajednicu. Domaći turizam je identificiran kao još jedan izvor prihoda.

3.1.2. Trendovi u turizmu Kenije

Kenija je jedna od najpopularnijih svjetskih turističkih destinacija zahvaljujući svojim prirodnim ljepotama, jedinstvenim arheološkim i povijesnim nalazištima te svojoj tradiciji i gostoljubivosti. Turizam Kenije uvelike ovisi o pustinji i divljači koji su pod prijetnjom globalnih klimatskih promjena. Iako turizam bilježi porast u svim regijama, neke su imale bolje rezultate od drugih. Posebna važnost Kenije kao turističke destinacije može se vidjeti iz tablice u nastavku. Prema postotcima međunarodnih turističkih dolazaka između 1981. – 1987. godine Kenija je ostala najatraktivnije odredište u Africi s prosjekom od 5,1 % u istom razdoblju.

Tablica 8. Udio turističkih dolazaka Kenije u Istočnoj Africi i Africi (u %)

	1981.	1982.	1983.	1984.	1985.	1986.	1987.	Prosjek
Kenija/Istočna Afrika	28,8	30,5	25,3	32,2	33,0	29,4	34,1	30
Kenija/Afrika	3,9	4,3	3,7	4,9	5,5	6,5	6,6	5,1

Izvor: Ondicho T., (2010): International tourism in Kenya: Development, problems and challenges, Dostupno na: <http://www.ossrea.net/elibrary/collect/admin-eassrr/index/assoc/HASHd24f.dir/doc.pdf> [Pristupljeno 28.10.2015]

Uz izgradnju i unapređenje zračnih luka te s mogućnošću prihvata većih aviona, većina turista koji dolaze na odmor više se ne moraju zadržavati samo na jednom odredištu. Mogućnost daljnjeg kretanja kroz zemlju omogućila im je izgradnja željeznice koja omogućuje jednostavno i brzo putovanje. Isto tako, razvoj turističke suprastrukture pridonosi i povećanju prihoda od turizma.

Tablica 9. Prijavljeni dolasci posjetitelja prema namjeni 2004-2012

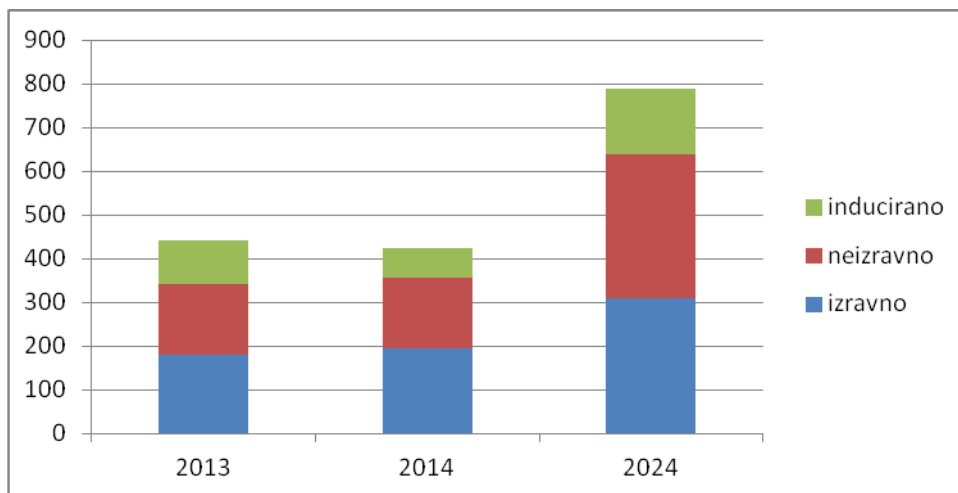
	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Odmor/Posao	1 112 000	1 228 723	1 297 481	1 464 313	1 000 571	1 234 173	1 258 258	1 317 727	1 286 097
Posjetitelji u prolazu	147 900	71 601	116 823	124 571	65 224	97 446	102 175	61 597	85 061
Ostali	60 300	160 703	164 074	183 185	77 302	136 614	141 920	149 050	144 577
Ukupno	1 320 200	1 461 027	1 578 378	1 772 069	1 143 097	1 468 233	1 502 353	1 528 374	1 515 735

Izvor: Kenya National Bureau of statistics (2008): Tourism visitors statistics, Dostupno na: http://www.knbs.or.ke/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=62:tourism&Itemid=1134 [Pristupljeno 28.10.2015]

Kao što je vidljivo iz tablice broj posjetitelja se iz godine u godinu povećava te je svakako važno napomenuti da porast od 200 000 posjetitelja u osam godina za zemlju poput Kenije nije zanemariv. Iako većina posjetitelja Keniju posjećuje zbog odmora ili posla, mogućnost dolaska velikog broja posjetitelja proizlazi iz izgradnje infrastrukture. Podaci iz tablice su dokaz da, kako je navedeno gore u tekstu, razvoj željeznice i zračnih luka uvelike utječu na mogućnost turista da ne boravi samo u primarnoj destinaciji. Kenija se smatra jednom od najrazvijenijih država Istočne Afrike. Kako bi potkrijepili taj navod na grafu je prikazan ukupan doprinos Kenije BDP-u iz kojeg je vidljivo da se izravan doprinos povećava iz godine

u godinu te se predviđa da će ukupan izravan doprinos Kenije 2024. godine biti 300 milijardi kenijskih šilinga.

Graf 8. Ukupan doprinos turizma Kenije BDP-u (KESbn) 2013, 2014, 2024

Izvor: World Travel and Tourism Council (2014): Travel and tourism economic impact Kenya 2014, Dostupno na: <http://www.wttc.org/%20/media/files/reports/economic%20impact%20research/country%20reports/kenya2014.pdf> [Pristupljeno 28.10.2015]

3.1.3. Razvojni problemi

Nepovoljan publicitet od strane stranih medija uvelike je utjecao na pad broja turističkih dolazaka. Isto tako, pad dolazaka rezultat je utjecaja globalne ekonomske krize, posebno u razvijenim zemljama. Težak udarac Keniji je zadala opasnost od rata te terorističkih napada zbog kojih su mnogi potencijalni putnici odlučili mijenjati svoje planove za odmor. 1990-ih godina Kenija je doživjela mnogo političkih nemira koji su uzrokovali gubitak imovine. Isto tako, ulične reforme i neredi imali su i još uvijek imaju utjecaj na smanjenje broja dolazaka posjetitelja. Nacionalna turistička politika navodi neke od glavnih ograničenja razvoja turizma u Keniji, koji se trebaju riješiti, a to su:⁶⁷

- stvarna i percipirana zabrinutost u pogledu sigurnosti i osiguranja koja je rezultirala negativnim publicitetom međunarodnih i lokalnih medija,
- negativna putnička upozorenja protiv putovanja u Keniju,

⁶⁷ Kenya Forestry Research Institute (2013): National tourism strategy 2013-2018, Dostupno na: <http://kefri.org/wp-content/uploads/PDF/Kefri%20%20strategic%20plan%202013-2018.pdf> [Pristupljeno 30.10.2015]

- kolaps infrastrukture u nekim dijelovima Kenije,
- nedostatak harmonizacije između nacionalnih politika o korištenju zemljišta, biljnog i životinjskog svijeta u turizmu,
- neplanirano širenje turizma na obalu,
- nedostatak financija za poboljšanje turističkog proizvoda te marketinga i promocije,
- nedostatak diversifikacije proizvoda i prekomjerno oslanjanje na tradicionalna tržišta,
- nedostatak adekvatne obuke,
- visoki troškovi i opskrba komunalijama.

3.2. Egipat

Egipat se smjestio na sjeveroistoku Afrike. Omeđen je Sredozemnim i Crvenim morem, Libijom i Sudanom te Izraelom i Gizom. Egipat je jedina država čiji teritorij prelazi na Aziju. Površina iznosi oko 1 milijun četvornih kilometara te dominira saharsko područje ispresijecano rijekom Nil. Egipat ima brzorastuću populaciju koja se nastanjuje u urbanim naseljima uz vodu. Povijest Egipta je duga i bogata. Svaki turist neizbježno će pogledati jedno od svjetskih čuda, piramide u Gizi.⁶⁸

Egipat je zemlja izuzetno bogata svojom poviješću. S takvom prošlosti lako je vidjeti zašto je turizam značajan u povećanju ekonomskog rasta i razvoja. Značajan dio egipatskog gospodarstva ovisi o turizmu. Turizam se oslanja na drevne spomenike i relikvije iz prošlosti, ali u posljednjih nekoliko godina ulaže se i veliki napor u stvaranje modernih turističkih atrakcija poput golf igrališta. Kombinacije starih i novih atrakcija obuhvaćaju najveću ponudu turističkog sektora egipatskog gospodarstva. Egipat se sastoji od šest različitih turističkih mjesta. Aleksandrija, Hurghada i Sharm El Sheikh su obalna mjesta koja nude brojne aktivnosti poput vodenih sportova, kasina, noćnih klubova i golf igrališta. Aswan, Kairo i Luxor su više povijesna turistička mjesta iako Aswan ne sadrži mnogo povijesnih spomenika, dok su Kairo i Luxor prepuni.

⁶⁸ Egipat, Dostupno na: www.wish.hr/2011/09/egipat [Pristupljeno 30.10.2015]

Bez rijeke Nil, Egipat bi bio pustinja. Egipat je često podijeljen u dva dijela: Gornji Egipat na jugu i Donji Egipat na sjeveru. Sekcije su nazvali na taj način, jer Nil teče od juga do sjevera. Južni dio Egipta je krajolik koji sadrži niske planine i pustinje dok sjeverni Egipat ima široke doline uz Nil. Oko 90% Egipćana su muslimani, sljedbenici islamske vjere, a 10% Egipćana su Kopti, jedna od najstarijih grana kršćanske religije.⁶⁹ Egipat je dom raznih životinja i biljaka, uključujući gazele, krokodile i kobre. Najbolja mjesta gdje se mogu vidjeti egipatske divljači su više od 20 zaštićenih područja, među kojima su oaze, pustinje, planine, obalna područja, riječni otoci i močvare.

Najpopularnije destinacije u Egiptu su:⁷⁰

- Kairo - glavni grad Egipta. Često ga se naziva i gradom mrtvih zbog velikog broja muzeja i znamenitosti sačuvanih još iz doba egipatskih faraona. Neke od karakteristika egipatske metropole su gužve na cestama, prenapučenost, velika buka i smog, no to i dalje ne umanjuje šarm ovog drevnog grada. Mirnije razdoblje dana je predvečer, kada zalazi sunce, a većina stanovništva sprema se za molitve.
- Rijeka Nil - smatra se jednom od dvije najduže rijeke svijeta, a tu poziciju dijeli sa Amazonom. Nil je povijesno bio od velikog značaja za Afriku budući da navodnjava područja koja su pod utjecajem velikih suša. Danas se Nil nudi i kao turistička atrakcija, posebice su neodoljiva krstarenja rijekom koja pričaju o drevnoj povijesti Egipta.
- Luxor, grad na sjevernom dijelu Egipta, nekoć je bio poznat i kao Teba. Svoj procvat je doživio u drugom tisućljeću prije Krista. U to vrijeme su se u Luxoru počeli graditi hram u Karnaku posvećen bogu Amonu, hram u Luxoru koji gleda na Nil, divovski kipovi, sfinge, obelisci i ostali veličanstveni reljefi. Osim navedenog u Luxoru se ne smije propustiti dolinu kraljica i grobove plemića.
- Crveno je more u posljednje vrijeme postalo jedna od vodećih atrakcija u Egiptu. Prisutno je više od 1.000 vrsta morskih životinja među kojima je mnogo endemskih vrsta. Popularne turističke destinacije u blizini Crvenog mora su El Gouna, Hurghada, Sharm-El-Sheikh, Dahab i ostala.

⁶⁹ Egypt, Dostupno na: <http://kids.nationalgeographic.com/explore/countries/egypt/#egypt-pyramids.jpg> [Pristupljeno 30.10.2015]

⁷⁰ Najpopularnije destinacije u Egiptu, Dostupno na: <http://www.putokosvijeta.com/najpopularnije-destinacije-u-egiptu/> [Pristupljeno 30.10.2015]

- Giza, smještena na zapadnoj obali Nila, nalazi se samo 20 km od Kaira. Svjetski je poznata turistička atrakcija zbog visoravni Gize u kojoj se nalaze najimpresivniji drevni spomenici svijeta Sfinga, Velika piramida i mnoštvo drugih piramida i hramova.

U Egiptu se jede raznovrsna hrana, a vegetarijanci mogu pronaći dosta izbora za sebe. Tradicionalna jela podrazumijevaju:⁷¹

- falafel (pržene kuglice od mahunarki),
- ful (pire od mahunarki začinenih češnjakom, limunom i maslinovim uljem),
- koshary (složenac od tijesta, leće, riže, slanutka i umaka od rajčice).

Pije se kava, čaj, razni voćni sokovi od šećerne trske i slatkog korijena, a na nekim mjestima dopuštena je čak i konzumacija alkohola.

3.2.1. Turizam Egipta

Egipatska turistička industrija je među najraznovrsnijima. Iza netaknute plaže i sunca tokom cijele godine, duge i raznolike povijesti, bogatog i kulturnog nasljeđa, jedinstvene zemljopisne značajke čine ga popularnim odredištem za avanturu. Egipatska turistička zajednica identificira 16 kategorija turističkih atrakcija i vrsta turizma:

- Egipat faraona,
- Grčko-rimski Egipat,
- Kopatski Egipat,
- Islamski Egipat,
- Ronjenje,
- Muzeji,
- Safari,
- Konferencije,

⁷¹ Egipat, Dostupno na: www.wish.hr/2011/09/egipat [Pristupljeno 30.10.2015]

- Prirodni parkovi,
- Golf,
- Krstarenja Nilom,
- Oaze,
- Moderni Egipat,
- Sport,
- Terapijski turizam.⁷²

Tablica 10. Broj turističkih dolazaka u Egiptu i svijetu

Godina	Broj dolazaka u Egiptu (000)	Godišnji postotak (%)	Broj dolazaka u svijetu (000)	Godišnji postotak (%)	Udio Egipta (%)
1982	1423.3		287.6		0.495
1983	1497.9	5.20	291.6	1.40	0.514
1984	1560.5	4.20	318.2	9.10	0.490
1985	1518.4	-2.70	327.9	3.00	0.463
1986	1311.3	-13.60	339	3.40	0.387
1897	1795	36.90	362.3	6.90	0.495
1988	1969.5	9.70	395	9.00	0.499
1989	2503.4	27.10	426.6	8.00	0.587
1990	2600.1	3.90	458.3	7.40	0.567
1991	2214.3	-14.80	463.6	1.20	0.478
1992	3206.9	44.80	503.1	8.50	0.637
1993	2507.8	-21.80	517.9	2.90	0.484
1994	2582	3.00	544.5	5.10	0.474
1995	3133.5	21.40	563.4	3.50	0.556
1996	3895.9	24.30	597	6.00	0.653

⁷² Tourism in Egypt, Dostupno na: http://www.thebanmappingproject.com/about/KVMasterplan/KVM_CH3.pdf [Pristupljeno 30.10.2015]

1997	3961.4	1.70	611	2.30	0.648
1998	3453.9	-12.80	625	2.30	0.553
1999	4796.5	38.90	657.5	5.20	0.730
2000	5506.6	14.80	657.3	6.0	0.8

Izvor: Tourism in Egypt, Dostupno na:

http://www.thebanmappingproject.com/about/KVMasterplan/KVM_CH3.pdf [Pristupljeno 30.10.2015]

Početkom razvoja turizma u Egiptu ostvaren je relativno mali broj posjetitelja, međutim razvojem i uočavanjem važnosti turizma za samo gospodarstvo Egipat je 90-ih godina uspio ostvariti udio od 5 % u svjetskom broju turističkih dolazaka.

Egipat je 2013. godine ostvario 5,7 milijardi dolara prihoda od turizma te 7,96 milijuna noćenja. Prosječno po turistu broj noćenja iznosio je 9,2 dana. Turistički sektor je vrlo važan za egipatske vlasti što je vidljivo upravo iz radnih mjesta gdje je izravno i neizravno zaposleno 12,6 % stanovništva. Vlada je postavila cilj udvostručiti veličinu sektora od 15 milijuna turista do 2017. godine te na 30 milijuna turista do 2020.⁷³ Da bi postigla ove ciljeve potrebna je uspješna provedba strategije koja uključuje:⁷⁴

- Razvoj postojećeg turizma poput grupnih turističkih aranžmana, plaža turizma i kulturnog turizma kroz pooštavanje kontrole kvalitete, sposobnosti i razvoj infrastrukture.
- Proširenje turističke ponude i uključivanje ključnih sektora kao što su poslovna putovanja, konvencije i posebna područja kao što su golf, jedrenje, medicinski turizam, avantura i sport.
- Uključiti više turista iz Azije i Bliskog istoka kroz posvećene marketinške kampanje.
- Razvoj novih turističkih područja u zemlji, od kojih su najpoznatiji egipatska Sjeverna obala, koja predstavlja jedno od najrazvijenijih područja na Sredozemnom moru.
- Osiguranje poticaja za investitore da ne ulažu samo u hotele nego i u usluge kao što su shopping i povezana infrastruktura.

⁷³ Egypt Economic & Strategic Outlook, Dostupno na: <http://www.globalinv.net/research/egypt-economic-022008.pdf> [Pristupljeno 30.10.2015]

⁷⁴ Rady A., (2002): http://planbleu.org/sites/default/files/publications/livreblanc_egy.pdf [Pristupljeno 30.10.2015]

- Provedba sveobuhvatne strategije održivosti kako bi se osiguralo da se predviđeni rast može apsorbirati, zadržavajući vrijednu egipatsku turističku imovinu za buduće generacije.

Kako bi se poboljšao razvoj turizma možemo izdvojiti nekoliko faktora koji potiču turizam, a koji se mogu primjeniti na primjeru Egipta:⁷⁵

- Pro-turističke politike

Mjesto stalnog prebivališta i mjesto odredišta putovanja je razmjerni čimbenik koji utječe na turiste. Priroda putovanja je također odlučujući faktor koji se odnosi na bogatstvo i prosperitet regije. Kako udaljenost predstavlja trošak, menadžeri nastoje maksimizirati priljev stvaranjem marketinške strategije koja potiče interes podrijetla regiji.

- Atrakcije

Turistički znanstvenici se slažu da su atrakcije najvažniji aspekt koji generira razvoj područja. 'Postojeće' atrakcije su karakterizirane klimom ili prirodnim pojavama, kao što su na Himalaji, Niagara Falls, Great Barrier Reef, Ayres Rock, kao i povijesnih znamenitosti poput Waterlooa ili Hastings. Stvorene atrakcije kao što su tematski parkovi i shopping zone stvaraju mogućnost razvoja oko tih mjesta kako bi turisti uživali u ambijentu područja. Za usporedbu možemo navesti destinacije poput Disneylanda i Las Vegasa koji su dizajnirani s posebnim naglaskom na obiteljski užitak i kockanje. Stoga zajednice i financijski profiteri od turizma promoviraju događaje i godišnje festivale koji se odnose na lokalnu kulturu i gospodarstvo.

- Mjesta kulture

Povijest pokazuje da je važno motivirati turiste na izbor odredišta pomoću podrijetla regija, odnosno asocijacija na nešto egzotično i nepoznato. Uvjerljiv faktor također je prisutnost kulture, kao što su jezik, vjerovanja, religija i povijest. Vjerska mjesta imaju tendenciju da imaju najjači faktor, gdje su turisti zainteresirani za upoznavanje korijena njihovog religijskog sustava vjerovanja.

- Dostupnost

⁷⁵ Loc. Cit.

Smanjeni troškovi stvaraju povećani turistički promet za odredište. Kada turist razmatra određenu destinaciju, mora uzeti u obzir trošak. Turistički tokovi su osjetljivi na uspon i pad svjetske valute.

3.2.2. Utjecaj razvoja turizma u Egiptu

Do nedavno se rast u turizmu mogao postići bez znatnog iskorištavanja kulturne baštine. Cilj prethodnih uprava Egipta te arheološke baštine je bio povećati prihode otvaranjem više mjesta za posjetitelje i promicanjem posjeta kroz oglašavanje. Turizam ima veliki utjecaj na Egipat i to ne samo na bruto domaći proizvod. Turizam je jedan od načina koji omogućava priljev stranih valuta. Razvojem i povećanjem broja posjetitelja te povećanjem njihovih potreba i zahtijeva za raznim uslugama stvara se prilika za zapošljavanje domaćeg stanovništva. Samim povećanjem zaposlenosti podiže se i standard stanovništva. Stanovništvo zaposleno u turizmu ima mogućnost upoznavanja raznih kultura te se time stvara i mogućnost međunarodne suradnje. Međutim, osim pozitivnog utjecaja, turizam ipak ima i negativan utjecaj (kao što je istaknuto i ranije u radu). Za zemlju poput Egipta koja je bogata povijesnom baštinom, florom i faunom negativni utjecaji turizma ogledaju se upravo kroz uništavanje povijesnih spomenika, gradnju smještajnih objekta, zbog povećanja broja posjetitelja uništava se krajolik, a lov u pustinjama doveo je do izumiranja nekih životinjskih vrsta.

Konkretno prednosti od razvoja turizma u Egiptu mogu se sintetizirati kao sljedeći učinci:⁷⁶

- ekonomski,
- opći razvoj i infrastruktura kulturnog nasljeđa,
- socijalna kohezija,
- obnova i očuvanje,
- globalni profil.

Negativni aspekti turizma su:

⁷⁶ Global Investment House (2008): Egypt Economic & Strategic Outlook, Dostupno na: <http://www.globalinv.net/research/egypt-economic-022008.pdf> [Pristupljeno 30.10.2015]

- degradacija ekosustava, porast konzervativizma, itd,
- neo-kolonijalna priroda turizma,
- pristup strancima,
- sigurnosna situacija,
- masovni turizam,
- rekonstrukcija odnosno obnova starih spomenika,
- disneyfication,
- prodaja Egipta.

3.3. Zanzibar

Zanzibar predstavlja polu autonomni dio Republike Tanzanije. Tanzanija je svakako najzanimljivija zemlja u Africi kada je u pitanju turizam, ne samo zbog toga što se nalazi na Jezerskoj visoravni, već i zbog tropskih šuma, safarija kao i izlaza na Indijski ocean. Zanzibar je otok smješten nedaleko od istočnoafričke obale. Ima površinu oko 1609 km², a zajedno s okolnim otocima broji oko milijun stanovnika.⁷⁷ Pretežno je koraljne građe. Za većinu ljudi, Zanzibar je opisan kao zemlja egzotičnih prirodnih vrsta, romantičan otok, zemlja svih vrsta trgovaca, misionara i istraživača te raj Afrike. Atrakcija u Stone Townu, kao jedna od vrsta svjetske baštine stvara imidž i promociju za Zanzibar. Povijesne građevine poput Livingstone kuće, Anglikanske katedrale, Maruhubi palače i druge građevine dokaz su da Zanzibar ima dugu povijest te da postoji kulturni proizvod. Zanzibar krasi plaže bogate palmama. Rekreativne aktivnosti proširene na ronjenje, ribolov na otvorenom moru, gledanje dupina i posjete otočićima i hridima poboljšavaju turističku ponudu Zanzibara.

Turistička ponuda Zanzibara obuhvaća:⁷⁸

- Za ljubitelje flore i faune, centralnim dijelom otoka pruža se Jozani šuma koja je ujedno i nacionalni park, a obiluje raznovrsnim, tropskim vrstama između kojih se može vidjeti drvo Baobab, inače simbol Afričkog kontinenta.

⁷⁷ Tanzanija - safari prijestolnica Afrike, Dostupno na:

<http://www.vecernji.hr/slano-i-slatko/tanzanija-safari-prijestolnica-afrike-138611> [Pristupljeno 01.11.2015]

⁷⁸ Zanzibar, Dostupno na: <http://turistickiblogg.blogspot.hr/2011/09/zanzibar-i.html> [Pristupljeno 01.11.2015]

- Na zapadnoj strani otoka nalazi se glavni grad Stone Town ili Kameni grad koji stoji na raspolaganju ljubiteljima kulturnog, povijesnog i vjerskog turizma.
- Nugwi je najljepša i najatraktivnija plaža na otoku, a namijenjena je za kupanje, odmor i rekreaciju.

Glavni grad Zanzibara odiše mješavinom kulture, povijesti i tradicije. Ulice su uske i podsjećaju na labirint iz kojeg nema izlaska. Gradom dominiraju drevni ulazi sa drvenim ulazima. Na Zanzibaru, u Kamenom gradu, nalazila se najveća pijaca robova iz čitave Afrike. UNESCO ga je uvrstio na listu svjetske kulturne baštine. Ova je zemlja poznata po cimetu, klinčiću, crnom papru i mnogim drugim začinima koji su važan dio njihove gastronomije. Ima tu mješavine raznih kuhinja, od indijske i kineske, portugalske, bantu kuhinje i mnogih drugih.

3.3.1. Turizam Zanzibara

Turizam Zanzibara započeo je kasnih 1980-ih godina. Još uvijek je nova industrija i bori se za opstanak poboljšanjem standarda. 2002. godine ostvaren je porast od 43% te zarada od 4 471 000 \$. Prema podacima prikupljenim od strane Komisije za turizam, trenutno postoji 173 smještajna objekta s ukupno 3 089 soba i 6139 kreveta.⁷⁹ Većina smještajnih objekata 2002 godine nalazila se u Unguji. Zanzibar sada uglavnom posjećuju turisti sa srednjom i niskom potrošnjom. Turizam čini značajan doprinos gospodarstvu. 2000. godine Zanzibar je svrstan u UNESCO-vu Svjetsku kulturnu baštinu, zbog svoje jedinstvene mješavine naroda. U pogledu razvoja turizma predstavlja otok destinaciju s mnogo proizvoda, aktivnosti i atrakcija kombiniranjem različitih oblika turizma, kao što su:⁸⁰

- plaže,
- priroda,
- kultura i tradicija,
- povijest i arheologija,

⁷⁹ Zanzibar tourism policy statement, Dostupno na: <http://www.zanzibartourism.net/docs/policystatement.pdf> [Pristupljeni 02.11.2015]

⁸⁰ Tourism in Zanzibar: Challenges for pro-poor growth, Dostupno na: www.spell.org.br/documentos/download/36208 [Pristupljeno 01.11.2015]

- sportovi na vodi,
- kulinarski turizam,
- medicinski turizam.

Suvremeni turizam započeo je u razdoblju 1990 – 1992 kada je izgrađen prvi hotel. Do 2009. godine bilo je 194 hotelska objekta, što nam ukazuje na povećanje atraktivnosti otoka kao turističkog odredišta. Zanzibar je u posljednjih trideset godina doživio porast od deset puta u turizmu. Međutim, turistička industrija Zanzibara pretrpjela je niz šokova koji su se odrazili na smanjenje broja posjetitelja 1995. i 2000. godine. Prema anketama provedenim 2010. godine 81 % turista dolazi na otok odmarati i uživati, 8,5 % je u posjeti obitelji i prijateljima te 1,8 % dolazi poslovno.⁸¹ U 2014, povjerenstvo za turizam Zanzibara izvijestilo je da je Zanzibar ostvario 207.651 izravnih dolazaka turista, u usporedbi sa 181,301 u 2013. godini što je upravo porast od 26,350 u 2014.⁸²

3.3.2. Ekonomski učinci turizma

Turizam je Zanzibaru donio mnoge prednosti za lokalno gospodarstvo, u obliku izravnog i neizravnog zapošljavanja, deviznog prihoda, razmjene i razvoja infrastrukture. Turizam je potaknuo rast regionalnih i međunarodnih prijevoznih usluga, morskih, zračnih i kopnenih. Omogućuje obuku i prijenos tehnologije, obrazovanje i osposobljavanje u cilju upravljanja razvojem i prijenos tehničkih vještina. Također, pridonio je razvoju malih poduzeća povezanih s turizmom, kao što su turoperator i prehrambeni dobavljači. Svjetska banka 2010. procijenila je da je oko 10 000 stanovnika u Zanzibaru izravno zaposleno u hotelima, restoranima i izgradnji te oko 50 000 neizravno kroz lance opskrbe.⁸³

Većina zaposlenih radi slabo plaćene poslove bez mogućnosti napredovanja upravo zbog toga što je većina hotela u stranom vlasništvu te njihovi vlasnici radije zapošljavaju svoje menadžere iz inozemstva. Nedovoljno kvalitetan obrazovni sustav i nedostatak mogućnosti usavršavanja razlozi su zbog kojih nedostaje obrazovane radne snage.⁸⁴ Razvoj turizma nije doveo do zapošljavanja žena, već naprotiv, žene su izgubile u konkurenciji, s

⁸¹ Ibidem

⁸² Zati end of yeardirect tourism arrivals statistics 2014, Dostupno na: <http://www.zati.org/wp-content/uploads/2015/03/2014-TOURISM-ARRIVAL-ANALYSIS.pdf> [Pristupljeno 26.02.2016]

⁸³ Indicative tourism master plan for Zanzibar and Pemba, Dostupno na: <http://www.zanzibartourism.net/docs/masterplan.pdf> [Pristupljeno 01.11.2015]

⁸⁴ Ibidem

jedne strane zbog tradicionalnog muslimanskog načina života u kojem su ženske uloge definirane kulturnim i religijskim tradicijama te s druge strane iz razloga što muškarci određene poslove smatraju nepogodnim za žene. Prema dugoročnim planovima vlade Zanzibara nastoji se potaknuti dobra etika zapošljavanja prema kojoj bi plaće trebale biti veće, zaposliti 300 % više osoblja od prosjeka do 2024. te osigurati bolje uvjete rada.⁸⁵

3.3.3. Socijalni učinci razvoja turizma

Razvoj turizma nije omogućio samo priljev stranog prihoda već i novi način života koji su negativno utjecali na tradicionalnu lokalnu zajednicu. Kako je u Zanzibaru 99 % stanovništva muslimanske vjere te imaju drugačije navike i tradiciju, turizam stvara nove ideje, percepcije i načine ponašanja, za koje se smatra da dovode do kulturne erozije.⁸⁶ Jedan od najozbiljniji utjecaja turizma koji prkosi muslimanskoj vjeri je konzumacija droge i alkohola. Osim konzumacije alkohola i droge, zločini poput sitnih pljački i krađa predstavljaju također problem. Još jedan društveni utjecaj izravno povezan s velikim brojem turista je prostitucija. Iako je trenutno prostitucija usmjerena na turiste, povećala se i unutar lokalne zajednice. Impresivan rast turizma je doveo do nezadovoljstva i sukoba između zajednica, lokalnih ljudi i turista. Opće nezadovoljstvo proizlazi iz činjenice da mnogi vjeruju kako turizam Zanzibara nije omogućio bolji životni standard. Slučajevi korupcije koji uključuju zemljišta, iskorištavanja prirodnih resursa, povećanje cijene ribe te sukobi generacija koji proizlaze iz izloženosti mladih vanjskim kulturama doveli su do socijalne napetosti i nemira.

Postoje, međutim, neke značajne iznimke, osobito u slučajevima gdje lokalne zajednice imaju značajne ekonomske i društvene koristi od turizma. Takav je primjer lokalna samouprava koja dobiva sredstva od hotela koje koriste za razvoj infrastrukture poput cesta, škola i sportskih sadržaja. S obzirom da je veliki broj mještana zaposlen upravo u tim hotelima, odnos između zajednica je vrlo uspješan.

⁸⁵ Ibidem

⁸⁶ Tourism in Zanzibar: Challenges for pro-poor growth, Dostupno na: www.spell.org.br/documentos/download/36208. [Pristupljeno 01.11.2015]

3.3.4. Utjecaj turizma na okoliš

Razvoj turizma u Zanzibaru stvara veliki pritisak na već postojeću infrastrukturu i dostupne resurse. Izgradnja i upravljanje hotelima općenito nije u skladu s ekološkim načelima. Veliki hotelski kompleksi često uzrokuju štetu u okolišu te ozbiljne sukobe s lokalnim stanovništvom. To otežava i činjenica da vlada ima vlasničke udjele u takvim hotelima te na taj način koristi svoj utjecaj kako bi potisnula ekološke i druge posljedice. Glavni utjecaj na okoliš u Zanzibaru je loša kombinacija propisa o zaštiti okoliša, koja se rijetko provodi, te profitabilno poslovanje između bogatih stranih investitora i lokalne samouprave. Najznačajniji problemi uzrokovani turizmom su štete u okolišu od izgradnje hotela te njihovo upravljanje, zagađenje i loše upravljanje vodnim resursima, krčenje šuma, loše gospodarenje otpadom i degradacija ekosustava. Povećana potreba za građevinskim materijalom i novim građevinskim zemljištima intenzivirala je konkurenciju između investitora i lokalne zajednice što je rezultiralo osiromašenim resursima, degradacijom i sukobima.

4. UPRAVLJANJE RAZVOJEM TURIZMA

Svaki sustav, bilo da je organizacijski ili društveni, ima određenu kompleksnost tako i turizam kao društveni sustav ima svoju kompleksnost te brojne vanjske i unutarnje čimbenike koji utječu na njegov rast i razvoj. Zbog kompleksnosti sustav može normalno funkcionirati jedino ako se njime upravlja. Upravljanje se može definirati kao proces oblikovanja i održavanja okruženja u kojem pojedinci, radeći zajedno u skupinama efikasno ostvaruju odabrane ciljeve.⁸⁷ Planiranje je uvijek u funkciji upravljanja razvojem, a plan predstavlja podlogu za upravljanje razvojem.

Globalizacija je uvelike pojačala tempo gospodarskog razvoja. Turizam, najbrža rastuća industrija svijeta, postao je važna strategija regeneracije. Turizam može uvelike utjecati na određeno područje, može ga fizički pomladiti, poboljšati infrastrukturu, kvalitetu okoliša i poboljšati standard života domicilnog stanovništva. Kako bi privukli turiste, turistička odredišta međusobno se natječu na regionalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini. Stalno su u nastajanju nove destinacije te današnji turisti imaju sve veći raspon odabira između alternativa. Na kraju će se samo mali broj dobro upravljanih i razvijenih turističkih destinacija moći natjecati i napredovati. Oni koji žele ostati konkurentni trebaju usvojiti strateški plan u skladu s njihovim planiranjem u turizmu. Inovativnost u planiranju treba imati ključnu ulogu, pogotovo kada je riječ o kvaliteti turističkog proizvoda.

4.1. Proces planiranja u turizmu

Turizam kao i mnoge gospodarske aktivnosti u regiji zahtijeva planiranje. Kao i svako planiranje, tako i planiranje u turizmu zahtijeva planiranje ciljeva, odnosno postizanje određenih ciljeva uz dostupne resurse, u skladu s potrebama i željama. Osim resursa, potreba i želja pojedinaca, prilikom planiranja u turizmu potrebno je također uzeti u obzir i ekonomska, socijalna i ekološka planiranja. Ako promatramo turizam kao tvrtku tada je potrebno planirati i izvedivost, marketing, razvoj proizvoda, promociju, imati odgovarajuća predviđanja te u skladu s navedenim strateško planirati.

⁸⁷ Petrić L., (2011) *Upravljanje turističkom destinacijom – načela i praksa*, Split, Ekonomski fakultet, str. 25

U turizmu se planira na svim razinama i to na:⁸⁸

- međuregionalnoj/međudržavnoj – uključuje dvije ili više država koje graniče ili koje u pojedinim regijama imaju ista ili slična obilježja. Obuhvaća planiranje zajedničkih marketinških i promotivnih nastupa, zajedničko planiranje projekata usmjerenih na ekološki orijentirano korištenje prirodnih resursa.
- nacionalnoj – odnosi se direktno na turizam te obuhvaća turističku politiku, prostorni plan, infrastrukturne objekte, smještajne objekte, turističke rute, planove i programe obuke i školovanje kadrova i slično.
- regionalnoj – uključuje zajedničko djelovanje organa na državnoj razini i turističkih organa na nižoj teritorijalnoj razini.
- lokalnoj – obuhvaća planove razvoja turizma koji maksimalno uvažavaju sve lokalne specifičnosti, ograničenja i situacije. U proces planiranja uključuju se svi dionici turizma.

Planiranje je proces koji zahtijeva izbor zadataka i ciljeva te usmjeravanja napora za njihovo postizanje te predstavlja poveznicu između sadašnjeg i željenog položaja. Planiranje u turizmu je nužno zbog ograničenosti resursa jer njihovom racionalnom uporabom neće doći do njihove iznenadne iscrpljenosti te zbog neizvjesnosti okoline, pri čemu je vrlo bitno vladanje tom okolinom.

Proces planiranja obično se kreće u razdoblju od 1 do 5 godina. Planiranje u vezi s turizmom provode različite institucije, organizacije i poduzeća čije su djelatnosti povezane s turizmom. Te organizacije djeluju na razini države, regije, lokalne zajednice i destinacije te planiraju razvoj i očuvanje kulturnih i prirodnih turističkih atrakcija te razvoj infrastrukture. Planiranje se može podijeliti na gospodarsko, ekonomsko, prostorno, socijalno te planiranje okoliša.⁸⁹ Ovakvi oblici planiranja predstavljaju pojedinačno odnosno parcijalno planiranje jer se odnosi na jedan razvojni aspekt, a ne na cjelinu. U drugoj polovici dvadesetog stoljeća počinje se govoriti o važnosti integralnog planiranja. Integralno planiranje kao kontinuirana,

⁸⁸ Vukonić B., Keča K., (2011) *Turizam i razvoj: pojam, načela, postupci*, Zagreb, Mikrorad d.o.o., str. 202 - 203

⁸⁹ Petrić L., op. cit., str. 33

svrsishodna aktivnost različitih aktera usmjerena je ka predviđanju, oblikovanju i usmjeravanju svekolikog razvoja na određenom prostoru.⁹⁰

Proces integralnog planiranja provodi se kroz dvije osnovne faze:⁹¹

- fazu strateškog planiranja i
- fazu operativnog planiranja.

Strateško planiranje odnosi se na sve ciljeve i smjernice za sve operativne aktivnosti. Sadrži misiju, viziju, ciljeve te strategiju. Strateško planiranje je proces utvrđivanja ciljeva te definiranja i vrednovanja metoda njihove realizacije.⁹² Prilikom strateškog planiranja nužno je uzeti u obzir sve turističke resurse, organizacije, tržišta i programe unutar destinacije. Potrebno je uvažavati sve ekonomske, ekološke, sociološke i institucionalne aspekte razvoja turizma. Temeljna korist strateškog planiranja je upravljanje procesima i razumijevanje odnosno brže snalaženje u promjenjivim uvjetima.

Strateško planiranje provodi se kroz određeni niz postupaka:⁹³

- Analiza stanja u turističkom sustavu – analiza okruženja (makroekonomskog, političkog, tehnološkog, ekološkog itd.), analiza razvojnih resursa, analiza aktivnosti, analiza tržišta, analiza konkurencije, SWOT analiza turističkog sustava.
- Definiranje misije/vizije i strateških ciljeva te izbor strategije – sintetiziranje provedenih istraživanja i izrade izjave o aktualnom stanju, izrada izjave o budućem stanju, definiranje strateških razvojnih ciljeva, odabir strategija.
- Izrada plana – opis programa, akcija, nositelja i izvora sredstava, izrada prednacrtu plana, konačan planski dokument.
- Implementacija plana.

Operativno planiranje je kontinuirano planiranje. Mjere, programi i procedure stalno se donose i korigiraju tijekom same implementacije plana čemu pridonose stalni procesi praćenja i nadziranja stanja u sustavu. Koncentrirano je na formuliranje detaljnih tehničkih programa, procedura i politika nužnih za ostvarenje strateškog plana.

⁹⁰ Petrić L., op. cit., str. 35

⁹¹ Ibidem, str. 35

⁹² Ibidem, str. 35

⁹³ Ibidem, str. 36

4.2. Upravljanje turističkom destinacijom

Za upravljanje destinacijom kao sustavom zadužen je destinacijski menadžment. Destinacijski menadžment djeluje u okviru geografskih granica turističke destinacije te ima zadatak koordinirati oblikovanje i plasman turističkog proizvoda destinacije. Upravljanje turističkom destinacijom znači zadovoljiti sve pojedinačne i zajedničke interese sudionika turističke ponude na razini turističke destinacije. Navedeno nameće obvezu destinacijskom menadžmentu usklađivanja pojedinačnih interesa i njihovog usmjeravanja ka zajedničkom cilju. Glavna svrha upravljanja turističkom destinacijom je stvoriti prikladno okruženje za razvoj turizma u destinaciji, a to uključuje:⁹⁴

- planiranje razvoja u prostoru – objekti i infrastruktura,
- razvoj potrebnih ljudskih resursa,
- razvoj destinacijskih proizvoda,
- razvoj tehnologija i sustava podrške,
- podršku razvoju srodnih industrija.

Kako bi se destinacija dalje svakodnevno razvijala treba privući što više posjetitelja uz pomoć marketinga i to promocijom, razvojem informacijskih službi, oglašavanjem, privlačenjem poduzetnika i slično. Podizanjem kvalitete doživljaja posjetitelja u destinaciji još jedan je način kojim ne samo da se može privući više posjetitelja nego se može osigurati i ponovni povratak posjetitelja u destinaciju. Kvalitetu doživljaja posjetitelja podići će se poboljšanjem kvalitete u svim segmentima destinacijskog proizvoda, stvaranjem novog proizvoda i raznih manifestacija, obukom i edukacijom, istraživanjem.

4.3. Upravljanje turizmom u Egiptu

Razvojem turizma u Egiptu upravlja prvenstveno Vlada Egipta, potom Ministarstvo turizma i turističke strukovne organizacije. Egipatska vlada sastavljena je od 33 organizacijske jedinice. Ministarstvo turizma upravlja preko Egipatske turističke agencije

⁹⁴ Ibidem, str. 27

(ETA), Turističkog razvojnog tijela (TDA) i Kairo međunarodnog konferencijskog centra (CICC).⁹⁵

Egipatska turistička agencija (ETA) osnovana je 1981. kao autonomna agencija za marketing Egipta kao turističke destinacije, kako na međunarodnim tako i na domaćim tržištima. ETA je u promotivne napore turističkog razvoja Egipta uključila sljedeće stavke:⁹⁶

- Izraditi strategije za privlačenje novih tržišta,
- Priprema promotivnih alata, kao što su tiskani materijali,
- Uspostavljanje turističkih informacijskih centara u inozemstvu i u Egiptu, i širenje promotivnih materijala kao što su brošure, web stranice, novinski i TV oglasi,
- Organizacija upoznavanja tura za putničke agencije,
- Organizacija putovanja postojećih, novih ili mogućih tržišta.

Za postizanje ciljeva TDA radi se kroz specifičnu strategiju na temelju sljedećih principa:⁹⁷

1. Mijenjanje uloga generalnog sektora turizma i sve veća primjena privatnog sektora
 - Formulirati novu ulogu javnog sektora na temelju sljedećega:
 - Ulaganje u integriranje i koordiniranje između vlade i privatnog sektora,
 - Prepoznavanje investicijskih prioriteta za provedbu razvojne operacije turizma,
 - Pružanje pomoći za investitore iz privatnog sektora,
 - Razmatranje prijedloga za razvoj turizma.
2. Razvijanje institucionalnih i pravnih okvira:
 - Pregled i pojednostavljenje zakonodavstva u vezi ulaganja, izdavanja zemljišta, izdavanja ugovora i dozvola,

⁹⁵ Tourism and Sustainable Development in Egypt, Dostupno na: http://planbleu.org/sites/default/files/publications/livreblanc_egy.pdf [Pristupljeno 03.11.2015]

⁹⁶ Loc. Cit.

⁹⁷ Tourism Development Strategy, Dostupno na: <http://www.tda.gov.eg/AboutTDA/TDAStrategy-EN.aspx> [Pristupljeno 03.11.2015]

- Postavljanje tehničkih i okolišnih kriterija,
 - Ažuriranje zakonodavstva u vezi razvoja turizma regije, uključujući administrativne, ekonomske, tehničke i ekološke aspekte.
3. Razvoj infrastrukture za razvoj regije – najvažniji ciljevi TDA je da se ne optereti državni proračun novim infrastrukturama za razvoj turizma, stoga se pokušava pronaći način kako da određene tvrtke ulažu u infrastrukturu.
 4. Očuvanje okoliša – strategija razvoja turizma ima za cilj postizanje održivog razvoja temeljenog na planiranju okoliša te očuvanju prirodnih resursa. Ova strategija uključuje sljedeće postupke:
 - Postavljanje prostornih planova za prioriteta područja koja omogućavaju razvoj različitih vrsta turizma,
 - Postavljanje programa i praćenje utjecaja na okoliš.
 5. Definiranje sveobuhvatnih razvojnih prioriteta – prepoznavanje prioriteta u regiji prema prirodnim resursima i potencijalima održivog razvoja. Plan prioriteta regija obuhvaća:
 - Kreiranje vizije budućeg razvoja turizma na temelju analize međunarodnog turističkog tržišta, ponude i potražnje,
 - Formuliranje racionalnog pristupa na temelju posebnih prirodnih znamenitosti,
 - Prepoznavanje provedbe prioriteta uključujući i organizacijskih postupaka,
 - Postavljanje plana prioriteta regija na temelju investicijskih potreba za potporu privatnih investicija.

4.3.1. Događaji u Egiptu

Egipatsko Ministarstvo turizma promiče svijest o važnosti turizma kao izvoznoj industriji. Događaji su važni motivatori turizma. Oni mogu privući turiste na nacionalnoj i

međunarodnoj razini. Događaji mogu proširiti turističku sezonu, promovirati lokalnu zajednicu i povećati ekonomsku dobit. Imamo nekoliko vrsta događaja:⁹⁸

- kulturni,
- politički,
- umjetnički,
- poslovni,
- edukacijski,
- sportski,
- rekreacijski,
- privatni.

Planirani događaji organizirani su zbog određene svrhe. U prošlosti su događaji nastajali iz društvenih inicijativa, a sada ih uglavnom provode poduzetnici i profesionalci. Uvođenje događaja kao dio ponude u turističkoj destinaciji dovelo je do pomaka razvoja na području event menadžmenta.

Festivali su programi zabavnog i opuštajućeg karaktera ili događaji koji imaju slavljenički karakter i javno slave neki koncept, događaj ili činjenicu. Turizam festivala također je jedan od najvažnijih tipova turističkih atrakcija u Egiptu. Egipat isključivo posjeduje mnoge popularne festivale kao što su Kairo međunarodni glazbeni festival, međunarodni filmski festivali, godišnji ribolovni festival, međunarodni festival za mediteranske pjesme i međunarodno prvenstvo u kuglanju.⁹⁹ 2007. Egipat je osvojio drugo mjesto među “najboljih pet“ turističkih destinacija na Bliskom istoku za priređivanje konferencija i festivala.¹⁰⁰ S obzirom na to festivali postaju međunarodno poznati i prepoznatljiviji Egipat ima mnogo prostora za razvoj turizma provođenjem strategija te ulaganjima vezanim uz festivale.

⁹⁸ Sustainable Events Tourism: A case study of Egypt, Dostupno na: <http://aib.uowdubai.ac.ae//conference/2011/2012Proceedings.pdf> [Pristupljeno 10.11.2015]

⁹⁹ loc. cit.

¹⁰⁰ loc. cit.

Opera rafala u Kairu privlači najpoznatije instrumentaliste, pjevače i ansamble te pruža posjetiteljima priliku za uživanje u glazbi arapskog svijeta. Video Clip festival u organizaciji egipatske udruge za umjetnost je međunarodna manifestacija i natjecanje koje se održava u Aleksandriji. Festival je otvoren za sve koje se bave filmskom umjetnošću, od producenata i redatelja pa sve do pjevača i fotografa. Dva tjedna prije početka ramazana organizira se ulični festival s konjskim utrkama, glazbom, plesom i paradom velikih brodova. Parada nalikuje na procesije iz faraonskog doba gdje je simbolika brodova bila potraga za duhovnim prosvjetljenjem. Svake godine 31. prosinca, St. Catherine Maraton okuplja sportaše na najvišem platou. Etapa je duga 42 kilometra te je sastavljena od raznolikih terena. To se smatra jednom od najzdravijih načina dočeka Nove godine.

Ovo su samo neki od događaja i festivala koji se organiziraju u Egiptu. S obzirom na brojnost i mogućnost proširenja te razvijanja turizma festivala i događaja Egipat ima veliki potencijal za razvoj turizma.

4.3.2. Događaji kao ključ za oporavak turizma u Egiptu

Događaji mogu biti jedan od motiva koji mogu privući turiste natrag u Egipat. Održivo i dobro upravljanje planiranim događajima može povećati povjerenje u Egipat kao sigurnu i osiguranu turističku destinaciju. Razvoj turizma je nacionalni prioritet koji uključuje sva područja javne politike. S obzirom na trenutne teškoće u regiji, potrebno je promovirati Egipat kao sigurnu destinaciju, te kao stabilnu i otvorenu za razvoj poduzetništva u turizmu.

Događaji mogu biti učinkovit alat koji može pomoći pri pozicioniranju destinacije upravo zbog toga što pružaju uvid u kulturu, umjetnost te način i stil života lokalne zajednice. Oni osim što doprinose ekonomskoj koristi, mogu pružiti puno više.

Planiranje događaja ne treba promatrati kao strategiju već trebaju biti izgrađeni u skladu s lokalnom zajednicom te se treba posvetiti puno više vremena na potrebne resurse za planiranje i provedbu. Da bi Egipat uspio osigurati veći razvoj turizma usmjeravanjem prema strategiji razvoja događaja kao jednoj od mogućnosti za oporavak turizma dane su neke preporuke koje mogu poboljšati učinak te strategije:¹⁰¹

¹⁰¹ loc. cit.

- Potrebno je podići ukupan konkurentski rang Egipta i njegovu turističku konkurentnost treba unaprijediti kroz rješavanje slabosti kako bi se mogao promovirati Egipat kao međunarodna turistička destinacija,
- Informacije treba urediti tako da naglase element sigurnosti te na taj način privuku sve vrste događaja,
- Razvijati i promicati visoku kvalitetu, te programom javnih događaja podići profil Egipta kao turističke destinacije od velike važnosti,
- Velika pozornost treba se posvetiti zapošljavanju i usavršavanju kadrova u turizmu,
- Utjecaj događaja treba kontinuirano procjenjivati kako bi se utvrdilo mjerilo pri organizaciji događaja.

Prilikom ove strategije treba voditi računa o načelu održivosti. Organiziranjem mega događaja treba usredotočiti pažnju ne samo na domaćina već i na potencijalnog posjetitelja na nacionalnoj razini. Stoga, smjernice prema održivom upravljanju i kreiranju događaja trebaju biti dosljedne i poštivane kako bi se povećali pozitivni utjecaji i smanjili negativni utjecaji događaja. Strategija može također biti od koristi za daljnja poboljšanja na regionalnoj i nacionalnoj razini.

5. BUDUĆNOST TURIZMA U AFRICI

Budućnost turizma u Africi ima veliki potencijal, ali širenje i razvoj ovise o boljoj prometnoj infrastrukturi. Potencijal Afrike u turizmu je neiskorišten. Iako Afrika čini 15 % svjetske populacije, prima samo oko 4 % prihoda od svjetskog turizma.¹⁰² Da bi povećala svoj turistički potencijal potrebna su ulaganja u infrastrukturu (promet, telekomunikacije, vodnu infrastrukturu i slično). Afrika je dom za neke od najbrže rastućih ekonomija. Prema *The Economist* do 2010. godine šest od deset najbržih rastućih gospodarstava bili su u subsaharskoj Africi, a prihodi od turizma već predstavljaju ogromne mogućnosti za daljnji razvoj turizma.¹⁰³ S obzirom na to, Afrika ima svjetliju budućnost u 2025. godini.

Turizam je za Afriku jedan od najperspektivnijih sektora u smislu razvoja. Afrika ima veliku priliku iskoristiti potencijale turizma i povećati svoje sudjelovanje u globalnoj ekonomiji. Osim toga, turizam stvara mogućnost za milijune stanovnika Afrike i nudi prihode za kulturno i ekološko očuvanje. Turistički proizvodi su ključni stup u razvoju bilo koje turističke destinacije. Raspon i kvaliteta ponude turističkih proizvoda definira konkurentnost i atraktivnost turističkih destinacija i iskustvo posjetitelja. Kako se sve više turizam u Africi razvija, postaje sve važniji društveno-ekonomski sektor.

Potencijal razvoja turizma u Africi ostaje u velikoj mjeri neiskorišten. Turizam ima potencijal ubrzati gospodarski rast i stvaranje novih radnih mjesta. Unatoč izazovima koji utječu na imidž Afrike, odgovarajući plan razvoja proizvoda može pomoći ublažiti problem i poboljšati turistička iskustva. Međutim, uspjeh turističkih proizvoda ne može se postići bez sudjelovanja javnih i privatnih dionika. Afrički kontinent ukrašen je biološkom raznolikošću te obiljem kulturnih i povijesnih znamenitosti. Unatoč navedenom napredak je i dalje nejednako raspoređen pa tako sjeverni i južni dijelovi uživaju u velikom broju turista dok ostale regije bilježe skroman porast posjetitelja.

U cilju razvoja turizma i cjelokupnog razvoja Afrika treba očuvati svoje prirodne resurse kako bi se održala bogata bio raznolikost. U potrazi za ostalim mogućnostima koje mogu biti od interesa za diversifikaciju turističkih atrakcija također je potrebno:

¹⁰² Tourism in Africa, Dostupno na: <http://www.ascleiden.nl/Pdf/Infosheet3engels.pdf> [Pristupljeno 10.11.2015]

¹⁰³ Africa's impressive growth, Dostupno na: http://www.economist.com/blogs/dailychart/2011/01/daily_chart [Pristupljeno 10.11.2015]

- Očuvati afričku kulturu i povijest u parkovima i muzejima,
- Razviti infrastrukturu koja će omogućiti lakši prijevoz od jedne atrakcije do druge,
- Ograničiti lov na životinje kako bi se očuvale ugrožene životinjske vrste,
- Iskorijeniti krivolov.

Velike promjene su aktualne na afričkom kontinentu. Sve više stanovnika postaje pismeno, obrazovanje postaje temeljno ljudsko pravo afričkog djeteta. Afrikanci su postali svjesni konkurencije ostalih kontinenata te su odlučni da se Afrika pojavi i počne konkurirati. Neke od stvari se brzo mijenjaju u Africi; istaknuta razina pismenosti, napredak u telekomunikacijama, borba protiv HIV-a, borba protiv siromaštva i osnaživanje žena. Novo obrazovano stanovništvo formirat će radnu snagu, kao i novu generaciju lidera u vrlo bliskoj budućnosti. To je zbog toga što su ljudi informirani, više izloženi znanosti i umjetnosti koja potiče gospodarstva i društva kao i napredak prema novoj tehnologiji.

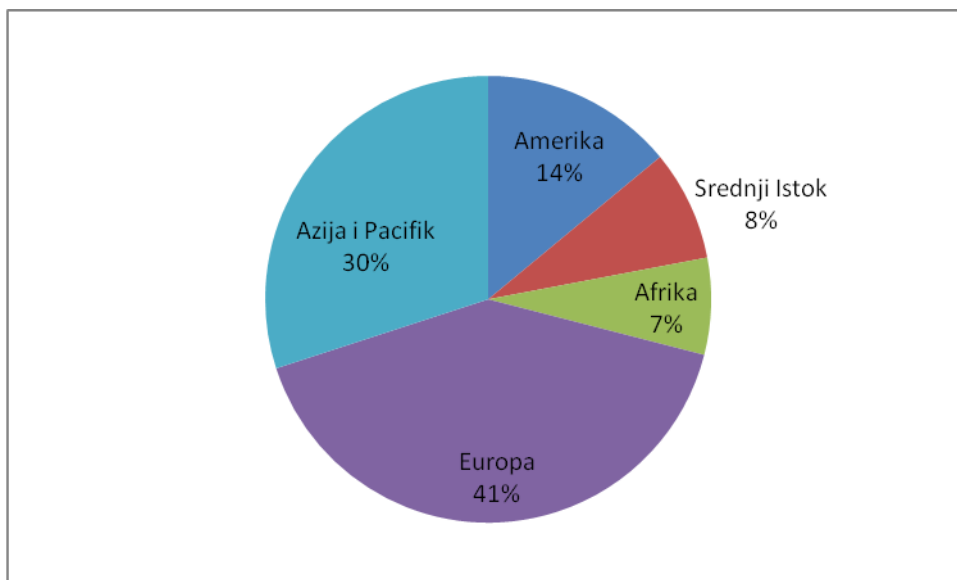
Tablica 11. Broj međunarodnih turističkih dolazaka do 2020 godine

Regije	Bazna godina 1995. (dolasci u mil.)	Predviđanja dolazaka (u mil.)		Prosječan god. rast (%)		Udio tržišta (%) 1995-2020
		2010	2020	1995	2020	
Svijet	565	1006	1561	100	100	4,1
Afrika	20	47	77	3,6	5,0	5,5
Amerika	110	190	282	19,3	18,1	3,8
Istočna Azija i Pacifik	81	195	397	14,4	25,4	6,5
Europa	336	527	717	59,8	45,9	3,1
Bliski Istok	14	36	69	2,2	4,4	6,7
Južna Azija	4	11	19	0,7	1,2	6,2

Izvor: World Tourism Organization (2010): Tourism 2020 Vision, Dostupno na: <http://www.unwto.org/facts/menu.html>, [Pristupljeno 15.11.2015]

UNWTO predviđa da se broj međunarodnih dolazaka u 2020. godini očekuje do gotovo 1,6 milijardi. Turistički dolasci po regiji pokazuju da će do 2020. godine prva biti Europa sa 717 milijuna turista, zatim slijedi Istočna Azija i Pacifik sa 397 milijuna dolazaka te Amerika sa 282 milijuna dolazaka.

Graf 9. Međunarodni turistički dolasci 2030, udio u %

Izvor: World Tourism Organization (2011): Tourism Towards 2030 Global Overview, Dostupno na: <http://ictur.sectur.gob.mx/descargas/Publicaciones/Boletin/cedoc2012/cedoc2011/unwto2030.pdf> [Pristupljeno 15.11.2015]

Na području Istočne Azija i Pacifika, Bliskog Istoka i Afrike predviđen je porast od preko 5% godišnje u odnosu na predviđanja za svjetski prosjek koja iznose 4,1%. U Europi i Americi predviđa se smanjenje prosječne stope rasta. UNWTO također prognozira da će do 2030. godine broj međunarodnih dolazaka u Africi biti povećan i više od dvostruko.

5.1. Glavne odrednice i pokretači rasta

Procjenjuje se da će Afrika 2025. godine imati najveći gospodarski rast. UNWTO procjenjuje da će 2030. godine 134 milijuna turista krenuti na afrički kontinent.¹⁰⁴ To se na prvi pogled može činiti previše, međutim u nastavku je razrađeno tko su ti putnici i odakle dolaze.

Stručnjaci predviđaju da će se dogoditi veliki bum u putovanjima unutar afričkog kontinenta. To će povećati neke od prepreka koje sprečavaju Afrikance da putuju, poput uvođenja viza i stalno rastući broj zrakoplovnih kretanja na kontinentu. Različitost generacija i suvremeni način življenja utječe na nove percepcije, želje i potrebe stanovnika Afrike. Stanovništvo novije generacije će sa zadovoljstvom odgoditi sve ključne događaje koje ga vežu za tradicionalan način života poput kupnje kuće, zasnivanja obitelji kako bi mogao putovati.¹⁰⁵

U nastavku se izdvaja nekoliko trendova koji su relevantni za Afriku:¹⁰⁶

- Povezivanje čovjeka sa srcem – svijet želi smisleno iskustvo, znajući da je njihov posjet imao pozitivan utjecaj na lokalne zajednice i gospodarstva bez štete za prirodni okoliš,
- Opuštanje – dok se zrakoplovne kompanije natječu kako bi zračni promet bio opuštajući i hoteli daju naglasak na kvalitetu spavanja, putnici troše manje vremena na opuštanje u bazenima te se okreću na istraživanje destinacije poput biciklizma, planinarenja pa čak i trčanja.
- Praktičnost – tehnologija danas igra važnu ulogu u postizanju udobnosti. Potrošači u potrazi za putovanjem pokušavaju upravljati svojim danom učinkovitije te su voljni platiti za proizvode i usluge koji optimiziraju korištenje njihovog vremena. Stoga, vrlo je bitno koristiti tehnologiju osobito u dijeljenju informacija.

¹⁰⁴ Africa tourism monitor 2015, Dostupno na:
[http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/Africa_Tourism_Monitor -
Unlocking_Africa%20%99s_Tourism_Potential_%E2%80%93_Vol_3_%E2%80%93_Issue_1.pdf](http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/Africa_Tourism_Monitor_-_Unlocking_Africa%20%99s_Tourism_Potential_%E2%80%93_Vol_3_%E2%80%93_Issue_1.pdf)
[Pristupljeno 15.11.2015]

¹⁰⁵ Eight trends shaping tourism to South Africa, Dostupno na:
<http://www.tourismupdate.co.za/Home/Detail?articleId=29701> [Pristupljeno 15.11.2015]

¹⁰⁶ Ibidem

- Online utjecaji – mobilna tehnologija mijenja turistički krajolik u smislu rezervacije, službe za korisnike i ponašanje potrošača. Društvene mreže postaju dostupne svima te omogućuju potrošačima da dijele svoje misli, pokrete i zadovoljstvo te usmjeravaju kupovinu i ponašanje ostalih potrošača. Free WiFi sada je jedna od najpoželjnijih usluga u hotelima, restoranima i parkovima.

5.2. Pogled u budućnost i preporuke

Turizam je jedna od ključnih mogućnosti koja je važna za promjenu gospodarstva afričkog kontinenta. Među razlozima za razvoj turizma možemo naći:

- stvaranja radnih mjesta,
- regionalni ekonomski razvoj,
- unapređenje infrastrukture,
- povećanje domaće potrošnje,
- očuvanje okoliša,
- osnaživanje žena i mladih.¹⁰⁷

Afrički privatni sektor sve više privlači investicije i to sa područja Europe i Sjedinjenih Američkih Država. Da bi se iskoristile mogućnosti bitno je da afričke zemlje svoje strategije temelje na odgovarajućim metodologijama za razvoj turističkog proizvoda. Ovo su preporuke koje se mogu provesti kako bi se osigurao uspješan razvoj i ublažavanje rizika proizvoda:

- razumijevanje tržišta, ukusa i trendova na tržištu,
- istraživanje tržišta,
- razvoj turizma po zonama,
- konzultiranje s lokalnim zajednicama na području razvoja,

¹⁰⁷ Tourism in Africa: A tool for development, Dostupno na:
http://dtxq4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/tourism_africa_tool_development1.compressed_0.pdf
 [Pristupljeno 16.11.2015]

- istražiti razvojne mogućnosti,
- identificirati mogućnosti za klasterne,
- izgraditi marketing i strategiju za promociju turističkog proizvoda te
- provesti program marketinške komunikacije.¹⁰⁸

Preporuča se da se projekti usmjere na financiranje i investiranje u tehnologiju, ekoturizam, promoviranje i predstavljanje destinacije na međunarodnom tržištu, promicanje kulturnog turizma i slično. Međutim, podrazumijeva se da bi se trebalo voditi računa o sljedećim elementima:¹⁰⁹

- analiza razvoja turizma, ciljevi,
- integracija sub-regionalnih i regionalnih planiranja u nacionalne planove,
- analiza sustava suradnje i razmjene,
- uključivanje lokalnih nadzora nad razvojem turizma,
- javno-privatna partnerstva za razvoj turizma,
- podizanje radne osviještenosti,
- promicanje turističke suradnje i integracije,
- dostupnost i raspodjela resursa,
- izgradnja imidža destinacije kroz marketing i promotivne kampanje.

5.2.1. Domaći turizam

U većini uspješnih turističkih destinacija domaći turizam čini okosnicu turističke industrije. U Južnoj Africi, mnogi stanovnici nisu imali priliku putovati unutar njihove zemlje. Trenutna dominantna svrha putovanja je posjet prijateljima i rodbini gdje je potrošnja često niža u odnosu na potrošnju na putovanjima u druge svrhe.

¹⁰⁸ loc. cit.

¹⁰⁹ Tourism in Africa's economic development: policy implications, Dostupno na: <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/133846/890a5a03942b67bc55164f8591aa4c93.pdf?sequence=1#page=79> [Pristupljeno 15.11.2015]

Potrebno je stvoriti kulturu putovanja s naglaskom na mlade jer oni čine unosan tržišni segment. Kako dio domaćeg stanovništva također putuje u inozemstvo, potrebno je podržati turizam Afrike i poticati putovanja unutar kontinenta. Općenito turizam pomaže u razvoju domaćeg tržišta, međutim za razvoj domaćeg turizma zahtijeva se pozornost šireg marketinga, razvoj proizvoda, distribucija i pružanje informacija. Postoji nekoliko mjera koje se mogu poduzeti kako bi se razvio domaći turizam:¹¹⁰

- Razviti strategiju rasta domaćeg turizma – provesti studije izvedivosti, identificirati najbolju opciju koja će osigurati rast domaćeg turizma,
- Na domaćem tržištu osigurati turizam u svim većim lokalnim tržištima - analizirati postojeće domaće istraživanje i provesti istraživanja kako bi se utvrdili nedostaci, poboljšati ili ažurirati segmentacije na domaćem tržištu, razviti sveobuhvatnu marketinšku strategiju koja pokriva sva glavna tržišta, osigurati poticaje za industriju domaćeg tržišta, angažirati postojeće distribucijske kanale za rukovanje i promovirati domaći turizam, razviti druge marketinške kampanje usmjerene na različite segmente tržišta (npr. školski izleti, gradski turizam, sportski izleti i slično),
- Poticati i podržavati putovanja Afrikanaca sa niskim primanjima – istražiti načine motiviranja i stvaranja pristupačnosti turizmu, proizvode i pakete za poticanje putovanja stanovništva s niskim i srednjim primanjima, razviti strategije za rad s bankama, sindikatima i drugim skupinama za poticanje štednje.

5.2.2. Regionalni turizam

Iako se većina turističkih dolazaka na afričkom kontinentu odvija u Južnoj Africi, turistička privreda ne razumije mogućnosti koje pružaju razni izvori tržišta na kontinentu. Mnogi posjetitelji ostaju kratko vremensko razdoblje te je stoga izazov privući ih da ostanu duže i potroše više. Za mnoge afričke posjetitelje primarni razlog njihovog posjeta su osobni razlozi ili kupovina. Turisti u regiji željeli bi imati integrirano regionalno iskustvo što zahtijeva veću razinu suradnje i partnerstva između javnog i privatnog vlasništva.

¹¹⁰ National Department of Tourism South Africa (2010): National Tourism Sector Strategy, Dostupno na: <http://www.tourism.gov.za/AboutNDT/Branches1/Knowledge/Documents/National%20Tourism%20Sector%20Strategy.pdf> [Pristupljeno 15.11.2015]

Kako bi se potaknuo i razvio regionalni turizam potrebno je poduzeti određene mjere¹¹¹:

- Proširiti utjecaj putnika iz susjednih zemalja te razviti druga afrička tržišta – provoditi istraživanja kako bi se razumjele potrebe i zahtjevi putnika iz susjednih zemalja, identificirati pitanja rasta na afričkim tržištima,
- Istražiti načine za poticanje i pojednostaviti trgovinu i turizam za posjetitelje s drugih kontinenata – razvijati turizam i industriju i implementirati strategije kako bi se povećala trgovina i trgovački turizam (turizma koji nastaje prvenstveno zbog trgovine) u suradnji s ključni gradovima koji bi mogli privući potrošnju, uključiti inicijative poput trgovačkih festivala,
- Razviti partnerstvo s afričkim tvrtkama kako bi se potaknulo poslovanje – izraditi okvir za zajedničke marketinške ugovore,
- Stvoriti uvjete za promicanje Afrike kao turističke destinacije.

Promicanjem i razvojem regionalnog turizma Afrika dobiva mogućnost zarade od novih posjetitelja koji joj trenutno nisu prioritet. Ukoliko se razvije regionalni turizam moći će se vidjeti što zapravo žele i koje su potrebe posjetitelja iz regije te se samim poboljšanjem turističke ponude orijentirane za regionalne posjetitelje ujedno poboljšava i ponuda za posjetitelje s drugih kontinenata.

¹¹¹ Ibidem

ZAKLJUČAK

Početak razvoja turizma u Africi nije imao perspektivu, međutim povećanjem investicija i prepoznavanjem prirodnog i kulturnog bogatstva kontinenta turizam se počeo sve više razvijati. Glavni nedostatak koji je ujedno i glavno ograničenje razvoja turizma je nedovoljno razvijena infrastruktura koja ima veliku ulogu pogotovo kada je riječ o dostupnosti posjetiteljima s drugih kontinenta. Osim infrastrukture veliki utjecaj na turizam ima i velika razlika u razvijenosti između država Afrike. Za razvoj pojedinih regija glavnu ulogu igra obrazovanje stanovništva, ali i zaposlenost. Nadalje, sigurnost je u suvremeno vrijeme postala odrednica koja se u razvoju turizma ne smije zanemariti.

Prilikom istraživanja učeno je da Egipat i ostale turističke destinacije Afrike zapravo imaju slične strategije upravljanja razvojem turizma. Svima je u prvom planu izgradnja infrastrukture te razvoj institucionalnih i pravnih okvira. Razina ulaganja u turističku infrastrukturu je nedovoljna te su ujedno i jedan od najvećih problema investicije. Najviše se ulaže u turističku supra strukturu, hotele, restorane koji su u većini slučajeva u vlasništvu stranaca. Tek nakon povećanja investicija i razvoja infrastrukture sljedeći korak u strategijama je fokusiranje na razvoj pojedinih regija i to po određenim kriterijima. Svaka država, regija opredijelila se za određeni oblik turizma koji želi razvijati. Egipat se u ovom slučaju opredijelio za događaje, s obzirom da je već na turističkom tržištu poznat kao destinacija kulturno – povijesnog nasljeđa. Uz svoje povijesno nasljeđe Egipat je može se reći dosegnuo svoj vrhunac u broju dolazaka turista te mu je potreban novi način upravljanja kako bi privukao nove posjetitelje te unaprijedio svoj turizam. Događaji mogu biti jedan od mogućih načina kako privući posjetitelje upravo zbog toga što se mijenjaju potrebe i želje, ali i stavovi posjetitelja.

Počeci razvoja turizma u Africi nisu imali nagli rast. Infrastruktura je i dalje u jako lošem stanju te sprječava daljnji rast turizma, ali i cijelog gospodarstva. Izgradnja zračnih luka te uspostavljanje zračnih linija s nekoliko svjetskih zračnih luka omogućilo bi lakšu dostupnost afričkog kontinenta ostatku svijeta te lakše i udobnije putovanje. Osim infrastrukture, loša je i suprastruktura. Nedostaje smještajnih objekata veće kategorizacije koje će današnjem modernom turistu pružiti usluge poput WiFi-ja.

S obzirom da je infrastruktura loša te su općenito i uvjeti života loši Afrika ima jako dobru posjećenost. Kontinent je bogat biljnim i životinjskim svijetom, te kulturnim i

povijesnim nasljeđem što privlači turiste bez obzira na stanje infra i supra strukture. Kako se smatra da je Afrika najstariji kontinent njena povijest je duga te samim time ima i bogato povijesno nasljeđe koje igra ključnu ulogu u privlačenju posjetitelja.

Pokazatelji upućuju da turizam ima značajnu ulogu u gospodarstvu afričkih zemalja. Rastom i razvojem turizma te priljevom novčanih sredstava i stranih valuta otvorila se mogućnost za napredovanje u pogledu izgradnje hotela, restorana i ostalih popratnih sadržaja koji će privući nove posjetitelje, ali i stvoriti nova radna mjesta. Otvaranjem novih radnih mjesta pruža se mogućnost za stvaranje boljih životnih uvjeta stanovništva pojedinih afričkih zemalja poput kvalitetnijeg obrazovanja, otvaranja novih škola te osiguranja životnog prostora za pojedine obitelji.

Afrika ima mnogo mogućnosti i resursa koje može iskoristiti kako bi dovela svoj turizam na još višu razinu razvoja i iskoristila sve njegove pozitivne utjecaje. Bogata je resursima koje samo treba dobrom strategijom voditi te iskoristiti najbolje. Upravljanje na održiv način nameće se kao nužnost u budućem razvoju turizma Afrike.

Povećanjem obrazovanog stanovništva te ulaganjem u školstvo i zdravstvo povećat će se također zaposlenost što će pozitivno utjecati na razvoj pojedine države, a samim time i omogućiti daljnji razvoj turizma. Izborom odgovarajuće strategije te pravilnim ulaganjima Afrika bi u narednih nekoliko godina mogla doseći vrlo veliki broj posjetitelja.

Ako uzmemo u obzir nove trendove na turističkom tržištu te nove potrebe koje turisti žele ispuniti prilikom boravka u destinaciji tada Afrika kao turistička destinacija nije u mogućnosti ispuniti sve uvjete, ali ima i iznimno značajne prilike. Ukoliko se sagledaju trendovi poput porasta broja turista koji traže mjesta visoke kategorije, rast starije populacije, te potrebe mlađe populacije za pristup internetu tada Afrika nije jedna od konkurentnih destinacija. Međutim, trendovi poput boravaka u prirodi, potrebe za upoznavanje prirodnih, neistraženih krajeva te želja za fizičkom aktivnošću tijekom putovanja područja su u kojima Afrika može iznimno dobro konkurirati s obzirom da njena je priroda netaknuta, bogata je životinjskim i biljnim svijetom te ima velike predispozicije za organiziranje selektivnih oblika turizma poput pješaćenja, planinarenja, ronjenje i slično. Trendovi koji su okrenuti prirodnim, ekološkim i fizičkim oblicima turizma pružaju veliku mogućnost za razvijanje konkurentnog turizma Afrike jer upravo ti oblici turizma mogu činiti Afriku diferenciranom i konkurentnijom od ostalih destinacija svijeta.

POPIS LITERATURE

Knjige:

1. Buble M., (2000), *Management*, Split, Ekonomski fakultet
2. Curić Z., Glamuzina N., Vuk T., (2013), *Geografija turizma*, Zagreb, Naklada Ljevak
3. Križman Pavlović D., (2008), *Marketing turističke destinacije*, Pula, Zagreb, OET Mijo Mirković Pula, Mikrorad d.o.o.
4. Magaš D., (2003), *Management turističke organizacije i destinacije*, Opatija, Fakultet za turistički i hotelski menadžment, Adamić
5. Petrić L., (2011), *Upravljanje turističkom destinacijom – načela i praksa*, Split, Ekonomski fakultet
6. Ružić D., (2007), *Marketing u turističkom ugostiteljstvu*, Osijek, Ekonomski fakultet
7. Vukonić B., Keča K., (2011), *Turizam i razvoj: pojam, načela, postupci*, Zagreb, Mikrorad d.o.o.

Internet izvori:

1. African Development Bank Group (2015): Dostupno na:
http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/Africa_Tourism_Monitor_Unlocking_Africa%20%99s_Tourism_Potential_%E2%80%93_Vol_3_%E2%80%93_Issue_1.pdf [Pristupljeno 24.02.2016]
2. Afrika, Dostupno na <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=702>
[Pristupljeno: 01.10.2015]
3. Afrika, Dostupno na: Proleksis.Izmk.hr/7053/ [Pristupljeno: 02.10.2015]
4. Afrika, dostupno na: Znanje.org/i/i27/07iv03/07iv0306/Reljef.htm [Pristupljeno:
01.10.2015]

5. Africa, Physical Geography, Dostupno na:
<http://education.nationalgeographic.org/encyclopedia/africa-physical-geography/>
[Pristupljeno: 01.10.2015]
6. African Development Bank Group (2015): African economic outlook 2015, Dostupno na:
http://www.africaneconomicoutlook.org/fileadmin/uploads/aeo/2015/PDF_Chapter_s/Overview_AEO2015_EN-web.pdf [Pristupljeno 24.02.2016]
7. African Development Bank Group, United Nations, (2013)., African Economic Outlook 2013 Dostupno na:
<http://www.undp.org/content/dam/rba/docs/Reports/African%20Economic%20Outlook%202013%20En.pdf> [Pristupljeno 15.12.2015]
8. African Development Bank Group (2013): Africa tourism monitor 2013, Dostupno na:
http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/September_2013_-_Africa_Tourism_Monitor.pdf [Pristupljeno 26.10.2015]
9. African Development Bank Group (2014): Africa tourism monitor 2014, Dostupno na:
http://www.africatravelassociation.org/userfiles/2014%20Africa%20Tourism%20Monitor_FINAL.pdf [pristupljeno 25.10.2015]
10. Africa House (2010): The Case for Tourism in Africa, Dostupno na:
http://www.nyuafricahouse.org/wp-content/uploads/2013/06/State_of_Tourism_in_Africa_May_2010.pdf [Pristupljeno 27.10.2015]
11. Africa's impressive growth, Dostupno na:
http://www.economist.com/blogs/dailychart/2011/01/daily_chart [Pristupljeno 10.11.2015]
12. Africa tourism monitor 2015, Dostupno na:
http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/Africa_Tourism_Monitor-Unlocking_Africa%E2%80%99s_Tourism_Potential_%E2%80%93_Vol_3_%E2%80%93_Issue_1.pdf [Pristupljeno 15.11.2015]

13. African Development Bank Group (2014): Africa tourism monitor 2014, Dostupno na [:http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/Africa_Tourism_NOV_2014.pdf](http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/Africa_Tourism_NOV_2014.pdf) [Pristupljeno 26.10.2015]
14. African Development Bank Group (2013): Africa tourism monitor 2013, Dostupno na: http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/September_2013_-_Africa_Tourism_Monitor.pdf [Pristupljeno 26.10.2015]
15. Cawood F.T., (2011): Threats to the South African minerals sector: an independent view on the investment environment for mining, Dostupno na: http://www.scielo.org.za/scielo.php?pid=S0038-223X2011000700006&script=sci_arttext [Pristupljeno 17.12.2015]
16. Christie I., Crompton D., (2001): Tourism in Africa, Dostupno na: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/9804/multi0page.pdf?sequence=1> [Pristupljeno 20.10.2015]
17. Du Plessis E., Saayman M., Van der Merwe A., (2014): What makes South African Tourism competitive?, Dostupno na: [http://www.ajhtl.com/uploads/7/1/6/3/7163688/article16vol4\(2\)july-nov_2015.pdf](http://www.ajhtl.com/uploads/7/1/6/3/7163688/article16vol4(2)july-nov_2015.pdf) [Pristupljeno 27.10.2015]
18. EP- NUffic (2015): Education system in south Africa, Dostupno na: <https://www.nuffic.nl/en/library/education-system-south-africa.pdf> [Pristupljeno 18.12.2015]
19. Egipat, Dostupno na: <http://www.wish.hr/2011/09/egipat/> [Pristupljeno 26.10.2015]
20. Egipat, Dostupno na: www.wish.hr/2011/09/egipat [Pristupljeno 30.10.2015]
21. Egypt, Dostupno na: <http://kids.nationalgeographic.com/explore/countries/egypt/#egypt-pyramids.jpg> [Pristupljeno 30.10.2015]
22. Ecotourism in Africa, Dostupno na: <http://www.safariguideafrica.com/ecotourism-in-africa/> [Pristupljeno 27.10.2015]
23. Ecodestinations: Africa, Dostupno na: <https://www.ecotourism.org/africa> [Pristupljeno 27.10.2015]

24. Egipat, Dostupno na: <http://www.wish.hr/2011/09/egipat/> [Pristupljeno 27.10.2015]
25. Egipat, Dostupno na: www.wish.hr/2011/09/egipat [Pristupljeno 30.10.2015]
26. Egypt Economic & Strategic Outlook, Dostupno na:
<http://www.globalinv.net/research/egypt-economic-022008.pdf> [Pristupljeno 30.10.2015]
27. Egypt Economic & Strategic Outlook, Dostupno na:
<http://www.globalinv.net/research/egypt-economic-022008.pdf> [Pristupljeno 30.10.2015]
28. Eight trends shaping tourism to South Africa, Dostupno na:
<http://www.tourismupdate.co.za/Home/Detail?articleId=29701> [Pristupljeno 15.11.2015]
29. Institut za turizam (2009): Istraživanje Svjetskog ekonomskog foruma, Dostupno na:
http://www.iztzh.hr/hr/konkurentnost/druga_istrazivanja/svjetski_ekonomski_forum/
[Pristupljeno 25.10.2015]
30. Indicative tourism master plan for Zanzibar and Pemba, Dostupno na:
<http://www.zanzibartourism.net/docs/masterplan.pdf> [Pristupljeno 01.11.2015]
31. Kenya, Dostupno na: <http://www.our-africa.org/kenya> [Pristupljeno 28.10.2015]
32. Kenija, Dostupno na: <http://www.wish.hr/2011/09/kenija/> [Pristupljeno 28.10.2015]
33. Kenya Forestry Research Institute (2013): National tourism strategy 2013-2018,
Dostupno na:
<http://kefri.org/wpcontent/uploads/PDF/Kefri%20%20strategic%20plan%202013-2018.pdf> [Pristupljeno 30.10.2015]
34. Kenya National Bureau of statistics (2008): Tourism visitors statistics, Dostupno na:
http://www.knbs.or.ke/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=62:tourism&Itemid=1134 [Pristupljeno 28.10.2015]
35. Multiplikativna funkcija, Dostupno na:
<https://bs.scribd.com/doc/169992630/52/MULTIPLIKATIVNA-FUNKCIJA#page=87>
[Pristupljeno 27.10.2015]

36. Mporu T., (2009): An assessment of the impact of tourism globalization in Africa, Dostupno na: www.ajol.info/index.php/jbas/article/download/57346/45727 [Pristupljeno 27.10.2015]
37. Nacija i država u subsaharskoj Africi, Dostupno na: http://www.pmf.unizg.hr/download/repository/Nacije_Afrika.pdf [Pristupljeno 02.10.2015]
38. Najpopularnije destinacije u Egiptu, Dostupno na: <http://www.putokosvijeta.com/najpopularnije-destinacije-u-egiptu/> [Pristupljeno 30.10.2015]
39. National Department of Tourism South Africa (2010): National Tourism Sector Strategy, Dostupno na: <http://www.tourism.gov.za/AboutNDT/Branches1/Knowledge/Documents/National%20Tourism%20Sector%20Strategy.pdf> [Pristupljeno 15.11.2015]
40. Our Africa, Dostupno na: <http://www.our-africa.org/climate> [Pristupljeno: 02.10.2015]
41. Oxford Economic Forecasting (2003): The contribution of air transport to sustainable development in Africa, Dostupno na: http://www.icao.int/Meetings/wrdss2011/Documents/JointWorkshop2005/ATAG_AfricaStudy1.pdf [Pristupljeno 29.10.2015]
42. Oxford Economic Forecasting (2011): The contribution of air transport to sustainable development in Africa, Dostupno na: http://www.icao.int/Meetings/wrdss2011/Documents/JointWorkshop2005/ATAG_AfricaStudy1.pdf [Pristupljeno 29.10.2015]
43. Ondicho T., (2010): International tourism in Kenya: Development, problems and challenges, Dostupno na: <http://www.ossrea.net/elibrary/collect/admin-eassrr/index/assoc/HASHd24f.dir/doc.pdf> [Pristupljeno 28.10.2015]
44. Rutten M., Spierenburg M., (2008): Tourism in Africa, Dostupno na: <http://www.ascleiden.nl/Pdf/Infosheet3engels.pdf> [pristupljeno 20.10.2015]

45. Rady A., (2002): Tourism and Sustainable Development in Egypt, Dostupno na: http://planbleu.org/sites/default/files/publications/livreblanc_egy.pdf [Pristupljeno 30.10.2015]
46. Sustainable Events Tourism: A case study of Egypt, Dostupno na: <http://aib.uowdubai.ac.ae//conference/2011/2012Proceedings.pdf> [Pristupljeno 10.11.2015]
47. Tourism in Egypt, Dostupno na: http://www.thebanmappingproject.com/about/KVMasterplan/KVM_CH3.pdf [Pristupljeno 30.10.2015]
48. The World Tourism Organization (2015): Tourism highlights 2015, Dostupno na: <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416899> [Pristupljeno 25.10.2015]
49. Trip advisor (2015): Aktivnosti u Dubaiju, Dostupno na: https://www.tripadvisor.rs/Attractions-g295424-Activities-Dubai_Emirate_of_Dubai.html [Pristupljeno 26.10.2015]
50. The World Tourism Organization (2015): Tourism highlights 2015, Dostupno na: <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416899> [Pristupljeno 25.10.2015]
51. Tanzanija - safari prijestolnica Afrike, Dostupno na: <http://www.vecernji.hr/slano-i-slatko/tanzanija-safari-prijestolnica-afrike-138611> [Pristupljeno 27.10.2015]
52. Tourism in Africa, Dostupno na: <http://www.worldbank.org/afr/wps/wp12.pdf> [pristupljeno 27.10.2015]
53. The impacts of tourism, Dostupno na: <http://www.seagrant.umn.edu/tourism/pdfs/ImpactsTourism.pdf> [Pristupljeno 28.10.2015]
54. The impacts of tourism, Dostupno na: <http://www.seagrant.umn.edu/tourism/pdfs/ImpactsTourism.pdf> [Pristupljeno 28.10.2015]

55. Tanzanija - safari prijestolnica Afrike, Dostupno na:
<http://www.vecernji.hr/slano-i-slatko/tanzanija-safari-prijestolnica-afrike-138611>
[Pristupljeno 01.11.2015]
56. Tourism in Zanzibar: Challenges for pro-poor growth, Dostupno na:
www.spell.org.br/documentos/download/36208 [Pristupljeno 01.11.2015]
57. Tourism and Sustainable Development in Egypt, Dostupno na:
http://planbleu.org/sites/default/files/publications/livreblanc_egy.pdf [Pristupljeno
03.11.2015]
58. Tourism Development Strategy, Dostupno na:
<http://www.tda.gov.eg/AboutTDA/TDAStrategy-EN.aspx> [Pristupljeno 03.11.2015]
59. Tourism in Africa, Dostupno na: <http://www.ascleiden.nl/Pdf/Infosheet3engels.pdf>
[Pristupljeno 10.11.2015]
60. Tourism in Africa: A tool for development, Dostupno na:
[http://dtxtq4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/tourism_africa_tool_developme
nt1.compressed_0.pdf](http://dtxtq4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/tourism_africa_tool_developme
nt1.compressed_0.pdf) [Pristupljeno 16.11.2015]
61. Tourism in Zanzibar: Challenges for pro-poor growth, Dostupno na:
www.spell.org.br/documentos/download/36208 [Pristupljeno 01.11.2015]
62. Tourism in Egypt, Dostupno na:
http://www.thebanmappingproject.com/about/KVMasterplan/KVM_CH3.pdf
[Pristupljeno 30.10.2015 United Nations (2015): Economic Development in Africa
2015, Dostupno na:
http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/aldcafrica2015_en.pdf [Pristupljeno
17.12.2015]
63. United Nations (2015): Economic Development in Africa 2015, Dostupno na:
http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/aldcafrica2015_en.pdf [Pristupljeno
17.12.2015]
64. United Nations, (2015), Economic Development in Africa 2015, Dostupno na:
http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/aldcafrica2015_en.pdf [Pristupljeno
17.12.2015]

65. United Nations, 2015., World Population Prospects The 2015 Revision, Dostupno na http://esa.un.org/unpd/wpp/publications/files/key_findings_wpp_2015.pdf [Pristupljeno:15.12.2015]
66. Znazibar, Dostupno na: <http://turistickiblogg.blogspot.hr/2011/09/zanzibar-i.html> [Pristupljeno 01.11.2015]
67. Zanzibar tourism policy statement, Dostupno na: <http://www.zanzibartourism.net/docs/policystatement.pdf> [Pristupljeni 02.11.2015]
68. Zati end of yeardirect tourism arrivals statistics 2014, Dostupno na: <http://www.zati.org/wp-content/uploads/2015/03/2014-TOURISM-ARRIVAL-ANALYSIS.pdf> [Pristupljeno 26.02.2016]
69. World Bank (2013): Africa tourism report 2013, Dostupno na: <http://www.worldbank.org/en/region/afr/publication/africa-tourism-report-2013> [Pristupljeno 22.10.2015]
70. World Economic Forum (2015): The Global Competitiveness Report 2015–2016, Dostupno na: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf [Pristupljeno 24.02.2016]
71. World Economic Forum (2015)., Africa_Competitiveness_Report_2015, Dostupno na: http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/Africa_Competitiveness_Report_2015.pdf [Pristupljeno 15.12.2015]
72. World Economic Forum (2013): Africa-competitiveness-report-2013, Dostupno na: <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/Africa/Report/africa-competitiveness-report-2013-main-report-web.pdf> [Pristupljeno 16.12.2015]
73. Worl Economic Forum (2015): The Travel and Tourism Competitiveness Index Ranking 2015, Dostupno na: <http://reports.weforum.org/travel-and-tourism-competitiveness-report-2015/index-results-the-travel-tourism-competitiveness-index-ranking-2015/> [Pristupljeno26.10.2015]

74. World Economic Forum (2015): The Travel and Tourism Competitiveness Index Ranking 2015, Dostupno na:
<http://reports.weforum.org/travel-and-tourism-competitiveness-report-2015/index-results-the-travel-tourism-competitiveness-index-ranking-2015/> [Pristupljeno 26.10.2015]
75. World Tourism Organization (2012): Tourism towards 2030 global overview, Dostupno na:
<http://ictur.sectur.gob.mx/descargas/Publicaciones/Boletin/cedoc2012/cedoc2011/unwto2030.pdf> [Pristupljeno 20.10.2015]
76. World Travel and Tourism Council (2014): Travel and tourism economic impact 2014 Africa, Dostupno na:
www.wttc.org//media/files/reports/economic%20impact%20research/regional%20reports/africa2014.pdf [Pristupljeno 26.10.2015]
77. World Tourism Organization (2010): Tourism 2020 Vision, Dostupno na:
<http://www.unwto.org/facts/menu.html>, [Pristupljeno 15.11.2015]
78. World Tourism Organization (2011): Tourism Towards 2030 Global Overview, Dostupno na:
<http://ictur.sectur.gob.mx/descargas/Publicaciones/Boletin/cedoc2012/cedoc2011/unwto2030.pdf> [Pristupljeno 15.11.2015]
79. What is a Safari in Africa?, Dostupno na:
<http://www.africanbudgetsafaris.com/blog/what-is-a-safari/> [Pristupljeno 27.10.2015]
80. Yorowa Ollor H., (2014): Africa's Competitiveness In The Global Economy and The Tourism Sector, Dostupno na:
<http://www.ajol.info/index.php/wajiar/article/view/120420> [Pristupljeno 25.10.2015]

POPIS TABLICA

Tablica 1. Realan rast u sektoru usluga po državama od 2001 do 2012	8
Tablica 2. Međunarodni turistički dolasci u svijetu 1990-2004.....	14
Tablica 3. Međunarodni turistički dolasci 2013	16
Tablica 4. Top šest afričkih zemalja prema međunarodnom prihodu (US \$ M).....	18
Tablica 5. Inter-regionalni zračni promet.....	20
Tablica 6. Prihodi od turizma u Africi u milijardama USD	30
Tablica 7. Prihodi od turizma u USD milijardama i zaposlenost u turizmu u Africi (2008-2014).....	31
Tablica 8. Udio turističkih dolazaka Kenije u Istočnoj Africi i Africi (u %).....	39
Tablica 9. Prijavljeni dolasci posjetitelja prema namjeni 2004-2012	39
Tablica 10. Broj turističkih dolazaka u Egiptu i svijetu	44
Tablica 11. Broj međunarodnih turističkih dolazaka do 2020 godine	63

POPIS GRAFOVA

Graf 1. Struktura uvoza i izvoza u Africi 2013	10
Graf 2. Obrazovna struktura stanovništva u Južnoj Africi (u %), 2011.....	11
Graf 3. Međunarodni turistički dolasci 2010, udio u %	13
Graf 4. Izravan doprinos turizma BDP-u Afrike.....	17
Graf 5. Struktura turističke potrošnje domaćih i stranih turista Afrike u 2013 godini	18
Graf 6. Kapitalna ulaganja u turizam (%)	19
Graf 7. Udio zaposlenih u turizmu cjelokupnog gospodarstva	32
Graf 8. Ukupan doprinos turizma Kenije BDP-u (KESbn) 2013.....	40
Graf 9. Međunarodni turistički dolasci 2030, udio u %.....	64

SAŽETAK

Cilj rada je prikazati razvoj turizma Afrike, na kontinentu koji se suočava sa suočava sa eksternim i internim ograničenjima, a s druge strane obiluje brojnim mogućnostima razvoja turizma. Analiza u radu usmjerena je na neiskorišteni potencijal razvoja afričkog kontinenta kao turističke destinacije.

Afrika je destinacija u usponu te ima veliku mogućnost sustići i prestići uspješnije turističke destinacije na globalnoj razini, što je u radu i prikazano kroz analizu specifičnih obilježja navedenog kontinenta i odabranih afričkih turističkih destinacija. Uz trenutnu nestabilnu političko-ekonomsku situaciju, dugoročno je najveći nedostatak kontinenta neobrazovanost stanovništva te velika razlika između razvijenosti pojedinih regija. Nedovoljan razvoj infrastrukture imao je veliki negativni utjecaj na razvoj turizma, kao i na razvoj država afričkog kontinenta. Afričke države ostvaruju konkurentnost na turističkom tržištu najvećim dijelom upravo zbog svojih prirodnih ljepota te bogate povijesti i povijesnih znamenitosti, međutim to nije dovoljno za daljnji razvoj turizma. Upravljanje na održiv način trebao bi postati prioritet nositelja razvoja turizma. Glavni prioriteti strategija za razvoj turizma su upravo razvoj prijeko potrebne infrastrukture te razvoj pravnih okvira koji će olakšati investiranje te otvaranje novih tvrtki, što će ujedno pridonijeti povećanju zaposlenosti kao i razvoju pojedinih država.

U budućnosti, afrički turizam ima mnogo potencijala, što potvrđuju i previđanja UNWTO-a. Afrika kao turistička destinacija također nije u mogućnosti ispuniti sve potrebe suvremenog turista, ali kao što je istaknuto ima i iznimno značajne prilike. Trendovi poput boravaka u prirodi, razvoj potreba za upoznavanjem prirodnih, neistraženih krajeva te aktivan odmor tijekom putovanja područja su u kojima Afrika može iznimno dobro konkurirati s obzirom da je njena priroda netaknuta, bogata je životinjskim i biljnim svijetom te ima velike predispozicije za organiziranje selektivnih oblika turizma i diferencijaciju od ostalih turističkih destinacija.

Ključne riječi: turizam, Afrika, razvoj

SUMMARY

The aim of this work is to show the development of tourism in Africa, that is on the continent that faces the external and internal constraints, and on the other hand has numerous possibilities for tourism development. Analysis of the work is focused on the undiscovered and unused Africa's potential for the development as a tourist destination.

Africa is a destination on the rise and there is a great opportunity to catch up and overtake the position of the successful tourism destination at a global level, which is shown in this work through the analysis of the specific features of this continent and through the description of the destinations. Permanent unstable political and economic situation, large regional disparities represent the important constraint in future development. Insufficient development of infrastructure had a major negative impact on the development of tourism, as well as the development of the countries in the African continent. African states achieve competitiveness in the tourism market mainly because of its natural beauty and rich history and historical sites, but it is not sufficient for the further development of tourism. Management in a sustainable manner should become a priority for holders of tourism development. The main priorities of the strategy for tourism development are precisely the development of necessary infrastructure and the development of the legal framework that will facilitate investment and the creation of new companies, which will also contribute to an increase in employment and the development of individual countries.

In the future, African tourism has a lot of potential, as confirmed by the predictions of the UNWTO. Africa as a tourist destination is also not able to fulfill all the needs of the modern tourists, but as pointed out there are very significant opportunities. Trends like spending time in nature, the development of the need for exploring natural, undiscovered areas and active recreation during the trip are the segments in which Africa can compete very well with respect to its unspoiled nature, richness in flora and fauna and high predisposition to offer a variety of and to differentiate from other tourist destinations.

Keywords: tourism, Africa, development